

Pražská vysoká škola psychosociálních studií, s.r.o.

Sociální situace romských žen v berounském regionu

Tereza Netopilíková

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Beroun 2009

Prague college of psychosocial studies

Social situation of gipsy women in Beroun region

Tereza Netopilíková

The Diploma Thesis Work Supervisor: Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Beroun 2009

„Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci k magisterské zkoušce vypracovala samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.“

2009

.....

Děkuji Doc. PhDr. Jaroslavu Kořovi za odborné vedení a pomoc, kterou mi poskytl při vypracování magisterské práce. Dále chci poděkovat kolektivu Občanské poradny Beroun za cenné životní a profesní zkušenosti.

Obsah:

ÚVOD	6
1 VYMEZENÍ POJMŮ	7
2 DISKRIMINACE	10
2.1 Vymezení pojmu diskriminace	10
2.2 Typy diskriminace	11
2.3 Specifické problémy diskriminace	12
2.3.1 Prokazatelnost	12
2.3.2 Právní zakotvení - Antidiskriminační zákon	14
3 HISTORIE PROJEKTU	17
3.1 Zdůvodnění a hlavní cíl monitoringu	17
3.2 Předpokládaný přínos projektu	17
3.3 Metody realizace	18
3.3.1 Výběr respondentů	18
3.3.2 Zvolené metody šetření	19
3.3.3 Sociální poradenství	20
4 VÝSLEDKY PROJEKTU	22
4.1 Nezaměstnanost	22
4.2 Zadluženost a kriminalita	27
4.3 Neadekvátní bydlení a nedostatek bytů	29
4.4 Nedostatečné vzdělání	34
4.5 Zdravotní stav	38
4.7 Časté osobní útoky a nadávky	39
4.8 Terénní sociální práce a mentorství	40
5 PANELOVÁ DISKUZE	43
6 VYBRANÉ KASUISTIKY KLIENTŮ OBČANSKÉ PORADNY BEROUN	44
7 ZÁVĚRY PROJEKTU	48
ZÁVĚR	49
Seznam bibliografických a jiných pramenů	51
PŘÍLOHY	54

ÚVOD

Předkládaná práce je pomyslným završením mé více než roční práce na projektu Monitoring sociální situace a případů diskriminace romských žen v okrese Beroun. Tento projekt realizovala, především za podpory Nadace pro rozvoj občanské společnosti (NROS) a Evropské unie, Občanská poradna Beroun a to od února roku 2007 do konce ledna 2008.

Tohoto projektu jsem byla tvůrkyní, realizátorkou a koordinátorkou. Proto si dovoluji předložit v této práci výsledky zmíněného ročního monitoringu, doplněné několika dokreslujícími kasuistikami a potřebnou teorií.

Text je rozdělen do šesti hlavních kapitol. Tou první je vymezení pojmů. Vymezení *pojmů* jsem zařadila především kvůli jejich různorodým interpretacím. Druhá kapitola je věnována diskriminaci, která se někdy pouze v pozadí a někdy přímo jako hlavní téma objevuje v životě námi dotazovaných Romek. Následuje stručné představení celého projektu, z něhož pocházejí prezentované výsledky. Konkrétně se jedná o zdůvodnění realizace projektu, jeho cíle, cílové osoby a použitá metodologie. Čtvrtá kapitola se věnuje výsledkům projektu. V této kapitole se soustřeďuji na šest hlavních zjištěných skutečností, které, dle mého názoru, stojí za většinou problémů romských žen v berounském regionu. Tato témata jsem doplnila o způsoby pomoci, jež by mohly vést k případné změně neuspokojivé situace. Předposlední kapitola obsahuje několik zajímavých kasuistik a to jak z práce v prostorách Občanské poradny, tak i přímo z terénu. Poslední, šestá kapitola představí diskusi, která se konala mimo jiné se zastupiteli obcí berounského regionu, se sociálními pracovníky a zástupci krajského úřadu.

1 VYMEZENÍ POJMŮ

Slova, jako je rasismus, vyloučená komunita nebo Rom se v naší společnosti běžně používají. Každý člověk si pod nimi může představovat něco značně odlišného. Nad významem těchto i dalších slov se pozastavuje a zamýšlí málokterý z nich. Pro správné porozumění této práci považuji za nezbytné vymezit alespoň některé pojmy. Předkládané vymezení jednotlivých pojmů pochází z různých odborných slovníků, avšak odrážejí významy, se kterými se ztotožňuji a operuji jimi v této práci.

„**Rom**“ je příslušník národnostní menšiny, původně soudržné, nyní však roztroušené po celém světě. Počet Romů se v České republice odhaduje na čtvrt milionu (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s.513). U REJZKA (2001, s.105) najdeme pouze pojem „cikán“, o němž tvrdí, že je to pojem nejasného původu a je to jméno dané zvenčí, jelikož cikáni sami sebe označují jménem Rom.¹ MATOUŠEK (2003, s.190-191) o Romech uvádí, že jsou „*nejpočetnější etnickou menšinou v České republice...jejich původní vlastí byla Indie, kde však patřili do nejnižší kasty...od 15. století byli v Evropě pronásledováni a násilně asimilováni...*“

Všechny tyto údaje jsou jistě pravdivou charakteristikou Romů, ale to nejpodstatnější při naší práci a hlavním vodítkem při posuzování, zdali daný člověk je nebo není Rom, bylo, že Rom je ten, kdo se za Roma sám považuje.

„**Etnická menšina**“ je skupina obyvatel, která se liší od většinové společnosti daného státu svými tradicemi, kulturou, jazykem, případně i tělesnými znaky (MATOUŠEK, 2003, s.63). Velmi podobnou definici nalezneme i u DOHNALOVÉ a MALINY (2006, s.194), kde je uvedeno, že etnická menšina je skupina lidí znevýhodněná pro své fyzické nebo kulturní vlastnosti, jimiž se liší od většinové populace.

¹ S touto definicí si dovoluji nesouhlasit. Při osobních návštěvách několik romských rodin uvedlo, že nejsou žádní Romové, ale Cikáni. A označení Rom se velmi bránili. Je to, dle mého názoru, velmi individuální. Někteří lidé upřednostňují Rom a jiní zase Cikán, liší se v tom rodina od rodiny.

„**Sociální vyloučení**“ nebo také sociální exkluze, je podle MATOUŠKA (2003, s.217) nedostatečný přístup ke společenským institucím zajišťujícím vzdělání, zdraví, ochranu a základní blahobyty. Zahrnuje nejen ekonomickou, ale také sociální, politickou a kulturní perspektivu a fakticky znamená život v chudobě. DOHNALOVÁ a MALINA (2006, s.593) označují sociální vyloučení jako „*proces, jehož prostřednictvím jsou jedinci nebo skupiny částečně nebo úplně vyloučeni z celkové účasti ve společnosti, v níž žijí; je opakem sociální integrace.*“ „**Sociální integraci**“ charakterizují jako začleňování do stejného celku (tamtéž, s.589). HARTL a HARTLOVÁ (2000, s.148) hovoří o sociální exkluzi, což překládají jako společenské vyloučení, které většinou vzniká na základě předsudků a týká se společenských menšin.

JAKOUBEK a BUDILOVÁ (2009) varují před užíváním pojmu „sociálně vyloučená komunita“, do které lidé často mylně řadí Romy podle lokace, kde bydlí, nikoliv na základě skutečné sociálně-spoolečenské vyloučenosti.

„**Asimilace**“ pochází z latinského „*assimilāre*“, což znamená dělat podobným nebo také připodobňovat, přizpůsobovat (REJZEK, 2001, s.60). Je to proces postupného splývání kulturních, sociálních, etnických skupin, v němž jedna ze skupin ztrácí své specifické rysy a přejímá hodnoty a normy skupiny většinou dominantní, většinové (DAHNALOVÁ a MALINA, 2006, s.71).

Pojem „**Stigma**“ je od řeckého „*stíziō*“, což znamená bodám, tetuji, vpaluji znamení (REJZEK, 2001, s.603). U HARTLA a HARTLOVÉ (2000, s.565) má „stigma“ dvojí význam. Pro porozumění této práci je důležitý ten, který se užívá v sociální psychologii, tedy že to je označení jedince, které mu brání nebo znesnadňuje začlenit se do společnosti. Nejčastěji to bývá hanlivé označení. V této souvislosti odkazují na pojem „**stigmatizace**“, což je „*předsudek vůči někomu, jemuž jsou pak připisovány záporné vlastnosti; předem dané záporné hodnocení, které je okolím přisouzeno jedinci, skupině nebo organizaci*“ (tamtéž). „*E. Goffman rozlišuje mezi stigmatem, které diskredituje, protože je zřejmé (např. barva pleti), a stigmatem, které by mohlo diskreditovat, ale jeho příznaky nejsou patrné. Například nezaměstnanost může mít charakter obou typů poznamenání. Stigma může být i veřejně známé pobírání dávky či využívání sociální služby – člověk kvůli tomu může být okolím vnímán jako*

neschopný zajistit si své potřeby vlastním přičiněním“ (cit.dle MATOUŠKA, 2003, s.227).

„Rasismus“ je víra v existenci nadřazených a nižších, méněcenných ras, která vede k postojům a teoriím o podřízenosti či likvidaci oněch nižších ras (HARTL a HARTLOVÁ, 2000, s.495). Je to postoj obhajující nadřazenost jedné rasy nad jinou rasou. Tento postoj je často podporován vědeckými teoriemi, náboženstvím či tradovanými předsudky. Má dvě složky – naučenou, jež má zdroj v tradicích vlastní kultury a vrozenou, pramenící v potřebě lidí ztotožňovat se s vlastní skupinou (MATOUŠEK, 2003, s.179).

„Multikulturalismus“ pochází z latinského „multus“, což znamená mnohý, četný a „colere“, „cultus“, což se překládá jako pěstovat. Tento pojem můžeme v současné době chápat jako úsilí o vytvoření společnosti zahrnující mnoho odlišných sociokulturních skupin, ve které je soužití založeno na toleranci, respektu a konstruktivní spolupráci (DOHNALOVÁ a MALINA, 2006, s.431). Podle NEUMANNOVÉ a KYKALOVÉ (2007, s.78) multikulturalismus představuje pozitivní existenci různých společenských a kulturních skupin na území jednoho politického celku. V rámci toho soužití by měly být respektovány jejich odlišnosti, stejně jako jazyk a kulturní identita jednotlivých skupin.

Velmi mne zaujal výrok v Baršově knize. BARŠA (1999) charakterizuje cíle multikulturalismu, přičemž důraz klade na uvědomění, že jen přizpůsobení menšiny okolní společnosti nestačí. Aby byla společnost skutečně multikulturní, musí se i většinová společnost přizpůsobit menšině a vytvořit ji ve svém rámci prostor.

2 DISKRIMINACE

S pojmem „diskriminace“ se v dnešní společnosti setkáváme takřka denně. Dá se nadneseně říci, že především díky našim mediím v našem státě již plně zdomácnělo. V této kapitole bych chtěla ukázat, jak tento pojem vnímám já a jak jsem s ním zacházela v celém projektu. Uvedu několik definicí diskriminace a popíši její obvyklé dělení. Pozornost také zaměřím na, zjednodušeně řečeno, legislativní pojetí diskriminace v České republice.

2.1 Vymezení diskriminace

Při své práci jsem poznala, jak složitý pojem „diskriminace“ je. Každý člověk za ni považuje něco jiného. Tento odlišný přístup a pohled na diskriminaci do značné míry ovlivňoval mou práci a komplikoval mi ji. Při práci s romskými ženami byla situace navíc ztížená tím, že nešlo jednoznačně určit, o jaký druh diskriminace se jedná a dala-li se vzniklá situace za diskriminaci vůbec považovat. (Příkladně to ukazuje kasuistika číslo dvě v páté kapitole.)

Nyní si dovoluji ocitovat několik definicí diskriminace, v definicích se zaměřím již konkrétně na rasovou diskriminaci.

Podle rezolucí OSN přijatých v 60. letech 20. století je rasová diskriminace *„jakékoliv rozlišování založené na barvě pleti, rodovém, národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem je omezení lidských práv a svobod, případně ignorování těchto práv...“* (MATOUŠEK, 2003, s. 179).

U DOHNALOVÉ a MALINY (2006, s.164-165) a shodně i REJZKA (2001, s.135) se setkáme pouze s pojmem „diskriminovat“, což pochází z latinského „discrimināre“ a překládá se jako oddělovat, rozlišovat, rozeznávat, činit rozdíl- v našem pojetí je to úmyslné rozlišování, které někoho poškozuje, upírá mu či omezuje práva a záměrně ho znevýhodňuje.

HARTL a HARTLOVÁ (2000, s.115) mají u diskriminace dvojí význam. V tom prvním ji považují za opak generalizace, tedy jako schopnost rozlišit podobné podněty a vnímat i jemné rozdíly, například barev, situací, tónů. V tom druhém,

který je bližší mému pojetí, diskriminaci popisují jako omezování práv určité skupině obyvatel z etnických, náboženských a jiných důvodů.

2.2 Typy diskriminace

Mezi nejčastější rozlišování diskriminace považují její dělení na přímou a nepřímou diskriminaci. Podle § 2 odst. 3 návrhu antidiskriminačního zákona se *přímou diskriminací* rozumí takové jednání, včetně opomenutí, kdy je, bylo nebo by bylo s jednou osobou zacházeno ve srovnatelné situaci méně výhodným způsobem než s osobou jinou, z důvodu např. rasy, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, náboženství, atd. X o přímou diskriminaci se nejedná, pokud je rozdílné zacházení věcně odůvodněno oprávněným účelem a prostředky k jeho dosahování jsou přiměřené a nezbytné. *Nepřímá diskriminace* je jednání nebo opomenutí, kdy na základě zdánlivě neutrálního rozhodnutí je ze zakázaného důvodu osoba znevýhodněna oproti ostatním (cit. dle BOBKA, BOUČKOVÉ A KUHNÁ, 2007).

Diskriminaci můžeme také rozdělit do skupin podle toho, koho, resp. jakou skupinu omezuje:

- 1) ageismus = diskriminace věková (starších lidí)
- 2) rasová diskriminace (někdy také etnická)
- 3) diskriminace v personalistice (uchazečů o zaměstnání)
- 4) náboženská diskriminace
- 5) diskriminace určitého pohlaví (sexismus)
- 6) diskriminace na základě odlišné sexuality (homosexualita), atp.

Diskriminace nemusí primárně znamenat něco negativního. Naopak v mnohých případech má velmi pozitivní dopady, hovořím o takzvané pozitivní diskriminaci. Někteří lidé i politici pozitivní diskriminaci považují za jeden z klíčů k řešení romské problematiky. V literatuře můžeme pro pozitivní diskriminaci najít označení afirmativní (pozitivní) akce, jedná se vlastně o zvýhodnění určité skupiny osob (nejčastěji Romů) vůči většinové společnosti. Diskutuje se tak o zavedení povinnosti pro soukromé společnosti, které mají více než dvacet zaměstnanců, zaměstnávat alespoň jednoho příslušníka romského etnika, dále o stipendiích pro romské žáky, o nejrůznějších slevách na jízdné, knihy atp.

Při své práci jsem se setkala, jak se zastánci těchto opatření, tak i s lidmi, kteří pozitivní diskriminaci hodnotili jako stejné zlo, jakým je diskriminace negativní. Dle mého názoru, může ona afirmativní akce přinést mnohá pozitiva, avšak nese s sebou i značná rizika. Tím myslím především možnou vlnu nevole a odporu zaměstnavatelů firem s velkým počtem zaměstnanců, oslabování vůle menšin, které může vést k mylnému přesvědčení, že stát je povinen se o ně postarat a že všechno dostanou takzvaně zadarmo, jako i pocit příslušníků menšin, že jsou považováni jako méněcenní a neschopni se o sebe postarat sami.

V pozitivním slova smyslu o afirmativní akci hovoří tzv. Bratinkova zpráva z roku 1997. V ní autor považuje za žádoucí zohledňovat romské firmy a firmy s větším počtem romských zaměstnanců a současně hovoří o potřebě rekvalifikačních kurzů zaměřených výhradně na romské zájemce (cit.dle BARŠI, 1999).

Podle FREDMANA (2007) oficiální podpora obrácené, teda pozitivní diskriminace mezi členskými státy Evropské Unie roste. Spojené státy mají například dlouhou tradici pozitivní diskriminace v zadávání federálních zakázek, zaměstnávání a dalších oblastech. Dále však Fredman upozorňuje na to, že pouhá přítomnost hrstky žen nebo osob černé pleti v mocenských pozicích nutně nepřispívá k obratu z hlediska diskriminace těchto skupin ve společnosti obecně. U každého konkrétního programu, u afirmativních akcí to platí dvojnásobně, je nezbytné se ptát: Jaké jsou jeho cíle? Je v dosahování těchto cílů účinný? Jsou náklady rozděleny spravedlivě? Já bych ještě dodala, že je potřeba také nezapomenout vzít v úvahu možná rizika a hrozby.

2.3 Specifické problémy diskriminace

2.3.1 Prokazatelnost

Diskriminační problémy, které jsme řešili s romskými klientkami, lze rozdělit do několika okruhů.

První okruh (nejpočetnější) se týká domnělé diskriminace, tj. stavu, ve kterém se klientka cítí diskriminována, zejména z důvodu neznalosti konkrétních právních předpisů. Prameny této domnělé diskriminace můžeme nalézt především v názorech přežívajících v povědomí občanů – např. stát nebo místní samospráva jsou povinny zajistit občanovi adekvátní bydlení. Cca 70% osob, které se cítily být

diskriminovány, poukazovaly na to, že nemají adekvátní bydlení, na které podle jejich názoru mají „právo“. Toto právo nejsou schopny blíže specifikovat. Po vysvětlení, že takové právo na zajištění přiměřeného bydlení (nejlépe bytu s regulovaným nikdy se nezvyšujícím nájemným) není žádným ustanovením místního právního řádu garantováno, často tito klienti hrubě urážejí poradce nebo nadávají na systém České republiky.

U druhého (minoritního) okruhu diskriminovaných osob jsme narazili na osoby z regionu, u kterých lze skutečně konstatovat, že u nich k nějaké formě diskriminace zřejmě došlo. U většiny těchto osob však je tato diskriminace neprokazatelná (odmítnutí přijetí do práce z rasových důvodů, špatné zacházení na úřadech).

Poslední skupinu tvoří osoby, vůči kterým bylo postupováno na hraně práva tak, že nelze konstatovat přímo nezákonné jednání, ale takové, z jehož povahy vyplývá, že osoby tímto jednáním postižené, nemohly v konkrétní situaci vzhledem ke svým mentálním schopnostem a laickým přístupům k věci posoudit, že se jedná o „podrazové“ jednání. Osoby, které vůči nim takto postupovaly, těžily z určitých specifických vlastností Romů (spontánní jednání, impulsivnost, malá schopnost představitivosti v čase a plánování do budoucnosti). Konkrétně mohu jako příklad uvést skupování domů v Berouně soukromou osobou a „vybydlování“ Romů tím způsobem, že jim bylo nabídnuto směšně malé odstupné, které Romové dostali okamžitě v hotovosti, za změnu nájemních smluv na dobu neurčitou na smlouvy na dobu určitou.

Speciální skupinu pak tvoří lidé, kteří vidí diskriminaci za vším a snaží se z ní určitým způsobem profitovat. Jako výstižný příklad mohu zmínit mladou Romku, která přišla velmi rozhořčená do občanské poradny a chtěla podat žalobu na jednu projekční kancelář, protože ji nepřijali a ona byla přesvědčená, že kvůli její barvě pleti. Po několika málo minutách bylo zcela jasné, že slečna se základním vzděláním, bez znalostí jazyků i základních počítačových programů, by na post asistentky ředitele projekční kanceláře opravdu nemohla být přijata a barva pleti v tomto případě nehrála žádnou roli.

Nyní se budeme věnovat skupině, kterou jsem jmenovala na druhém místě, tedy Romům, u kterých z objektivního hlediska k diskriminaci došlo. Když se podíváme blíže na okolnosti diskriminace, bude hned jasnější, jak obtížné je prokázat, že k diskriminaci skutečně došlo. Respondentky se setkali v drtivé většině s diskriminací buď při žádosti o zaměstnání, při jednání s úřady, při žádosti o byt či v rámci nájemních vztahů. Velmi často uváděly také nadávky, šikanu a napadání, např. ve škole, v obchodech či jen tak na ulici. NEČAS (1999) k tomu uvádí, že nejen dokazování, ale i pozdější případné odhalování, vyšetřování a stíhání útoků spáchaných z rasových pohnutek je značně problematické. Takové útoky jsou kvalifikované pouze jako běžné rvačky či osobní rozepře a tudíž brány maximálně jako přestupky.

2.3.2 Právní zakotvení - Antidiskriminační zákon

V České republice se již delší dobu diskutuje o přijetí tzv. Antidiskriminačního zákona. Jeho přesné znění, ani to, kdy vejde v platnost, pokud se tak vůbec stane, nyní není známo. Budu se proto na tomto místě zabývat pouze zákony a ustanoveními, která se věnují diskriminaci a jsou již platná.

Listina základních práv a svobod má ve článku 3 uvedeno: „(1) *Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení*“, dále ve článku 24: „*Příslušnost ke kterékoli národnosti nebo etnické menšině nesmí být nikomu na újmu*“ a nakonec v článku 25: „(1) *Občanům tvořícím národnosti nebo etnické menšiny se zaručuje všestranný rozvoj, zejména právo společně s jinými příslušníky menšiny rozvíjet vlastní kulturu, právo rozšiřovat a přijímat informace v jejich mateřském jazyku a sdružovat se v národnostních sdruženích. Podrobnosti stanoví zákon.* (2) *Občanům příslušejícím k národnostním a etnickým menšinám se za podmínek stanovených zákonem zaručuje též*

- a) *právo na vzdělání v jejich jazyku,*
- b) *právo užívat jejich jazyka v úředním styku,*
- c) *právo účasti na řešení věcí týkajících se národnostních a etnických menšin.*“

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod obsahuje přímo článek 14, který je nazvaný jako Zákaz diskriminace. V něm uvádí: „*Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení*“ (<http://iuridictum.pecina.cz>).

Jako poslední ocituji článek 21 z **Charty základních práv Evropské unie**, v něm se píše, že: „*Každá diskriminace z jakéhokoli důvodu, např. z důvodu pohlaví, rasy, barvy pleti, etnického nebo sociálního původu, genetických rysů, jazyka, náboženského vyznání nebo víry, politického nebo jakéhokoli jiného přesvědčení, příslušnosti k národnostní menšině, majetku, rodu, zdravotního postižení, věku či sexuální orientace se zakazuje. V oblasti aplikace Smlouvy o založení Evropského společenství a Smlouvy o Evropské unii se zakazuje každá diskriminace z důvodu státní příslušnosti; zvláštní ustanovení těchto smluv tím nejsou dotčena.*“

V tomto výčtu bych měla ještě alespoň zmínit dvě směrnice, které jsou méně známé a to **Směrnice Rady 2000/43/ES z 29. června 2000**, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ (Rasová směrnice).

Směrnice Rady 2000/78/ES z 27. listopadu 2000, kterou se stanoví obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání (Rámcová směrnice).

V různých médiích i článcích na internetu se názory lidí na to, zdali Česká republika potřebuje antidiskriminační zákon velice liší. Podle odpůrců antidiskriminačního zákona není vůbec nutné tento zákon přijímat. Zákaz diskriminace již je obsažen v Listině základních práv a svobod a dalších mezinárodních smlouvách o lidských právech, jako je Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen a čl. 14 Evropské úmluvy o základních lidských právech a svobodách, tudíž antidiskriminační zákon tak nepřinese v podstatě nic nového. Tyto instrumenty sice existují, ale zákaz diskriminace je v nich, dle mého názoru, do jisté míry jen proklamativní a předjímá své další legislativní propracování. Antidiskriminační zákon rozvede ustanovení obsažené v Listině a uvedených smlouvách, definuje pojmy spojené s rovností a

zákazem diskriminace, stanoví, jaké rozdílné zacházení není diskriminací, a především dá obětem diskriminačního jednání konkrétní právní nástroje, které jim umožní se diskriminaci skutečně efektivně bránit. Současně bude aplikovatelný na specifické vyjmenované právní vztahy i v soukromoprávním sektoru (např. nájem bytu, pracovní vztahy, vztahy s lékařem atd.). Diskriminace doposud není trestným činem, což by měl tento zákon změnit.

Jak uvádí FREDMAN (2007) k definici diskriminace neexistuje jednotný přístup a namísto něj jsme konfrontováni s matoucím množstvím různých zákonných úprav. Určitou naději právě ve sjednocení a jasném stanovení, vkládám právě do tohoto tak dlouho připravovaného zákona.

Velmi se mi líbí argumenty NEUMANNOVÉ a KYKALOVÉ (2007). Ty zdůrazňují, že antidiskriminační politika je v zájmu státu a společnosti jako celku. Diskriminace zvyšuje napětí ve společnosti, čímž vyvolává agresi, kriminalitu i různé typy závislostí a současně diskriminování, sociálně vyloučení občané stojí stát mnoho peněz. Respektive stojí mnoho peněz každého občana státu, který odvádí daně.

Jako zastánci Antidiskriminačního zákona se označují i pracovníci Asociace občanských poraden. Ti o něm ve své Analýze projevů diskriminace z roku 2008 hovoří jako o vyslání jasného signálu pro celou společnost, tedy signálu, že diskriminace je nežádoucím fenoménem (<http://www.obcanskeporadny.cz/content/blogcategory/19/43>).

NAVRÁTIL (2003) sice připomíná, že antidiskriminační legislativa sama o sobě nezmění postavení Romů ve společnosti, ale je nutné garantovat práva Romů a ochranu těchto práv.

KARABEC a SCHEINOST (2005) se domnívají, že většina problémů, které znesnadňují romskou integraci je způsobena systémovým charakterem a současně odráží dlouhodobou politiku vůči romské komunitě.

Abych však necitovala pouze zastánce antidiskriminační politiky, pro BOBKU a BOUČKOVOU (2007) jsou antidiskriminační zákony pouze pokusem o společenskou regulaci toho, která kritéria jsou nepřijatelná při rozlišování lidí.

Domnívám se, že cílem antidiskriminační politiky, potažmo přímo Antidiskriminačního zákona, by mělo být odstranění nedostatků stávající právní úpravy. Je nezbytné přestat považovat diskriminaci pouze za jakousi společenskou neslušnost a přestat v tomto případě spoléhat výlučně na morálku lidí.

3 HISTORIE PROJEKTU

3.1 Zdůvodnění a hlavní cíl monitoringu

Důvody pro realizaci monitoringu i pro výběr cílových skupin vyplynuly z práce, kterou jsem vykonávala v Občanské poradně Beroun. Tuto poradnu navštěvuje velmi široké spektrum klientů, z nichž značnou část tvoří romské etnikum – ještě přesněji romské ženy. Potřebnost a poptávka klientů po dalších či kvalitnějších službách byla velmi výrazná, ačkoliv prosby Romek byly většinou opomíjeny či bagatelizovány. Do značné míry to bylo zapříčiněno nekonkrétností či nesmyslností jejich požadavků. Bez znalosti základních informací o jejich konkrétní současné situaci a potřebách nemůžeme romským ženám nabídnout nejvhodnější metody a případná řešení, jež by jim skutečně pomohly. Jediná možnost, dle mého názoru, jak řešit takovouto patovou situaci je udělat si reálný objektivní obrázek o tom, jaká je přesná situace romských žen a co jim může město Beroun, případně jiné organizace a subjekty nabídnout, popř. jaké nové služby je nutné zavést.²

3.2 Předpokládaný přínos projektu

Přínosů nebo jinak řečeno také dílčích cílů monitoringu bylo více. Kromě získání informací o kvalitě života a potřebách romských žen, jsem se při koncipování celého monitoringu zaměřila i na případy diskriminace, se kterými se tyto ženy setkávají či někdy minulosti setkaly. Spolu s ostatními pracovníky poradny jsme chtěli zkonkretizovat a upozornit na případy diskriminace, ale také v konečném důsledku posílit cílové skupiny (resp. romské ženy a jejich rodiny), pomoci jim v orientaci v sociálních službách, a v jejich právech, zlepšit jejich postavení na pracovním trhu a současně jim nabídnout komplexní poradenství týkající se majetkoprávních vztahů, daní, rodinného práva, spotřebitelských dotazů, právního systému, bydlení apod.

² To byl hlavní důvod, proč si Občanská poradna podala žádost o grant a mohla provést potřebný monitoring. Hlavním cílem tohoto monitoringu bylo tedy získat informace o kvalitě života a potřebách romských žen.

3.3 Metody realizace

3.3.1 Výběr respondentů

Při výběru respondentů jsme již na začátku čelili velkému problému. Tím bylo zajištění reliability výsledků. Nedosažitelným ideálem bylo získat data od všech romských žen nad 18 let, které žijí v berounském regionu. Ten byl vymezen podle bývalého okresu Beroun. Věk nad 18 let jsme zvolili proto, že ho považujeme za věk počátku odpovědnosti za vlastní život, kdy se ženy či dívky mohou rozhodovat podle sebe a nemají za zády žádného zákonného zástupce. K tomu, abychom mohli zjistit aktuální sociální situaci romských žen, je nutné zaměřit pozornost na ženy, které tuto svou situaci mohou ovlivnit. Vzhledem k tomu, že se nesmí vést žádné statistiky ani záznamy, které by označovaly etnikum daných osob – nemohli jsem použít žádné, spolehlivé standardizované metody, jakými jsou skupinový či některý z pravděpodobnostních výběrů. V úvahu by přicházel snad pouze „snow ball“, tedy technika nabalování, která mi v tomto případě nepříjde vhodná a, dle mého názoru, bychom poté nemohli hovořit o reprezentativnosti výběru vzorku respondentů.

Jako pracovníci občanské poradny jsme tedy kontaktovali nejprve zástupce všech příslušných obcí a na základě informací, které nám poskytli o svých obyvatelích, terénní pracovnice postupně objížděly celý bývalý okres a vyhledávaly respondentky. Celkem navštívily 31 obcí v berounském regionu a uskutečnily 194 rozhovorů. Troufám si tvrdit, že pokud pomineme 25 žen, které s námi rozhovor uskutečnit odmítly, podařilo se nám získat informace o minimálně 90% romských žen, které trvale žijí na území bývalého okresu Beroun, možná i o něco více. Nutno dodat, že ženy, které jsme navštívily, nepocházely pouze ze sociálně vyloučených lokalit. Zaměřily jsme se na všechny romské ženy napříč jejich sociálním postavením či životnímu standardu. Našimi poradci při hledání respondentek byli nejen zástupci obcí, ale také sociální pracovnice, klienti, kteří docházeli do poradny, různé neziskové organizace z regionu, ale i jednotliví ochotní lidé, kteří nás navigovali při bloudění vesnicemi.

3.3.2 Zvolené metody šetření

V metodologii je nutno rozlišovat mezi dvěma složkami projektu – tou první je Poskytování poradenství: V poradně se klientovi věnuje speciálně vyškolený poradce, v našem případě se jim věnovali dva poradci, kteří pracovali současně v běžném provozu poradny; dále ředitelka poradny, jež se více zaměřovala na práci s romskými ženami, které mají své manžely a druhy ve výkonu trestu a v neposlední řadě také obě terénní pracovnice a já jakožto koordinátorka projektu.

Poradce vede s klientem rozhovor podle Eganova modelu (viz. Příloha II) a dalších zásad techniky občanského poradenství.

Při práci s klientem je kladen velký důraz na nedirektivní formu komunikace (ze strany poradce). Klientovi je předloženo několik alternativ řešení jeho problému a on sám si jednu z nich vybere, což vede mimo jiné také k uvědomění si zodpovědnosti za své kroky. Klient je vždy seznámen se všemi zásadami poradny, které mimo jiné obsahují i upozornění na ohlašovací povinnost poradců či možnost stěžovat si na jejich postupy a práci.

Odišná metodologie platila pro druhou složku projektu a tou byl zjednodušeně řečeno monitoring: Byly metody realizace dvě – první bylo dotazníkové šetření, které doplňovalo metodu druhou, jíž byl polostrukturovaný rozhovor. Obě metody byly vždy použity současně a to u všech klientek. Všechny rozhovory, prováděné terénními pracovnicemi, nikoliv při běžném poradenství, byly zaznamenávány na diktafon. Toho jsme využili vždy pouze za souhlasu klientky a to z důvodu přesného zaznamenání dat a upřesnění případných nejasností v jejich následném zpracování.

Důvody použití právě těchto metod jsou pochopitelné. Při práci s klientem se poradce řídí Etickým kodexem občanských poradců Asociace občanských poraden. Klient má možnost vystupovat anonymně a sám také rozhoduje o ukončení spolupráce s poradnou. Aplikací polostrukturovaných rozhovorů jsme se snažili ponechat dostatečný prostor romským ženám, aby nám důvěřovaly a sdělily přesně to, co je trápí. Abychom však mohli dále s daty pracovat, porovnávat je a získat všechny důležité informace od zúčastněných žen, museli jsme mít základní strukturu u všech klientek stejnou. Tou strukturou byl pro nás již výše zmíněný dotazník (viz. Příloha II).

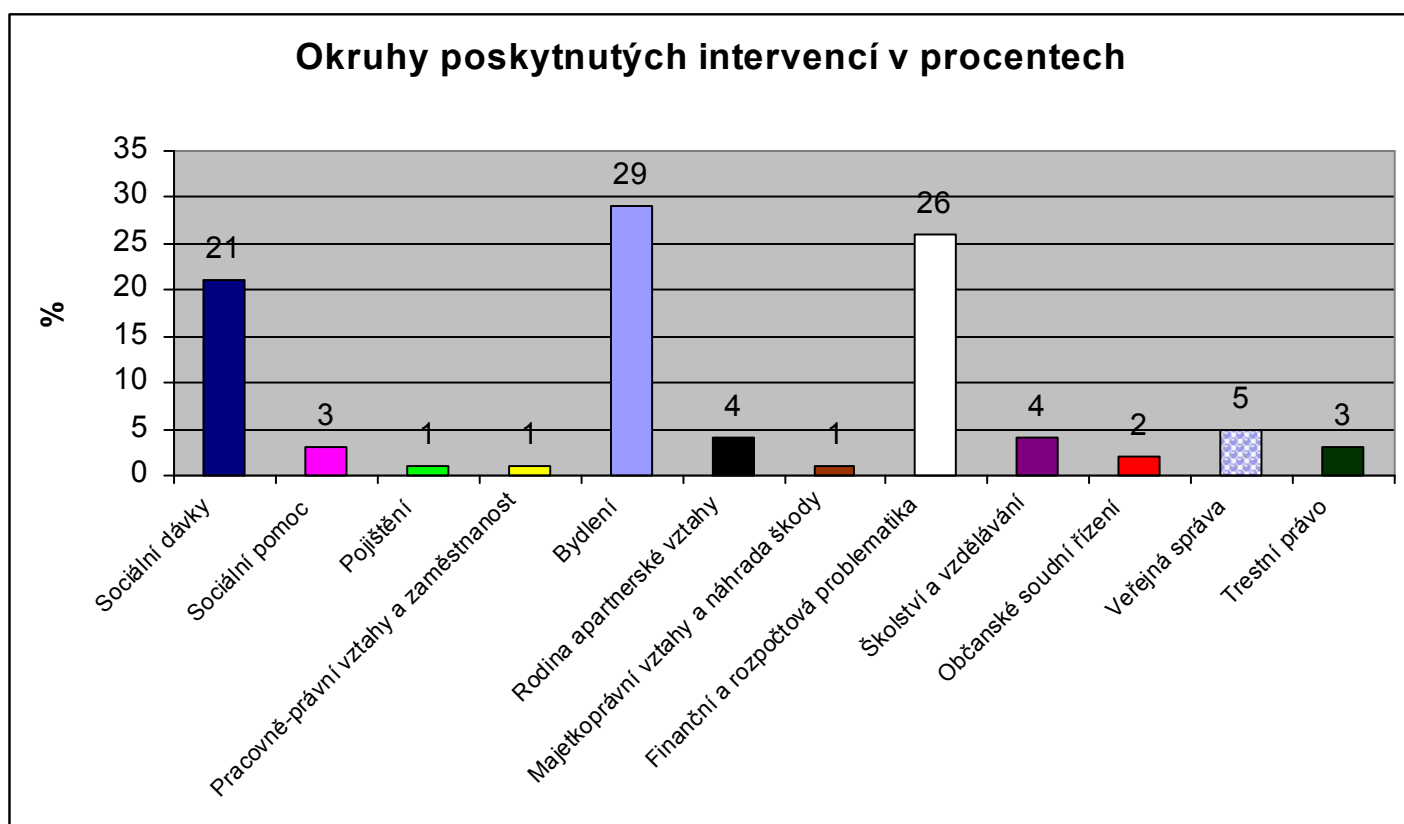
Na tomto místě považuji za důležité zmínit, že obě terénní pracovnice byly Romského původu. Důvodů, proč jsme nabídli spolupráci právě jim, bylo několik. Nezanedbatelným byly pochopitelně jejich zkušenosti a znalosti terénu, ale jejich příslušnost k romské etnicitě byla do značné míry rozhodující. Jak uvádí HOFSTEDE (1999) pokud chceme vejít ve styk s jinou kulturou, musíme o nich něco vědět. Musíme znát jejich symboly, hodnoty, rituály a to, jak se liší od našich. Musíme s novým prostředím vycházet a zvládat možné problémy, které mohou vzniknout setkáváním různých kultur. Vzhledem k tomu, že jsme přicházeli přímo do obydlí rodin a vyptávali se jich na soukromé a často i velmi osobní informace, výběrem romských terénních pracovnic jsme odstranili jedno z rizik a překážek otevřené komunikace, důvěry a porozumění si navzájem. Zároveň jsme tím překlenuli i jednu z bariér, kterou je jazyk. V některých romských rodinách se stále hovoří především romštinou.

3.3.3 Sociální poradenství

V rámci poradenství Občanská poradna Beroun uskutečnila, za dobu trvání monitoringu, 297 intervencí týkající se případů diskriminace romských žen. V těchto intervencích jsou zahrnuty nejen opakované návštěvy klientek, ale také intervence poskytnuté prostřednictvím telefonu (ty tvořily u romských klientek zanedbatelné množství).

Většina klientů, které bychom mohli označit za neromy, chodí do občanské poradny pro odbornou právní radu, která je zdarma. Romští klienti mají své specifikum. Více než pro radu či názor odborníka, přicházeli s čistě praktickými požadavky, jako bylo vytvoření splátkového kalendáře, sepsání žaloby, vyplňování formulářů potřebných k žádostem o sociální dávky a příspěvky a dokonce i nárokovat si státem garantované právo na byt. Přičemž i na tu nejjednodušší pomoc s vyplněním několika řádků formuláře vyžadovali vždy účast právního poradce.

Následující graf zachycuje míru a typy problémů, se kterými se romské ženy obracely přímo na poradnu.

Nejvýrazněji, jak si můžete všimnout, se diferencovaly tři skupiny dotazů – těmi jsou otázky a problémy týkající se bydlení, finanční a rozpočtové problematiky a poradenství ohledně sociálních dávek.

Vzhledem k tomu, že sociální poradenství jsme brali více jako přidružený pilíř projektu, nebudeme se mu v této práci již více samostatně věnovat a zaměříme se na práci v terénu.

4 VÝSLEDKY PROJEKTU

V této kapitole naleznete výčet sedmi nejčastěji zmiňovaných problémů, se kterými se Romky setkávají a současně i návrhy, jak je možné tyto problémy řešit. Některé z nástrojů popisovaných v této kapitole přímo samo město Beroun již využívá. To, co uvádím jako doporučení či nástroje pomoci, má sloužit jako souhrn doporučení, která by mohla přispět k řešení situace některých romských žen, jejich snadnější integraci a zvýšení kvality života. Znovu bych chtěla upozornit na to, že prezentované výsledky odrážejí situaci a výpovědi Romských žen od 18ti let, které bydlí v berounském regionu. Nástroje systémových opatření a jiná doporučení jsou ve většině případů sumářem z debaty, která proběhla po skončení projektu, a které je věnovaná samostatná kapitola ke konci této práce.

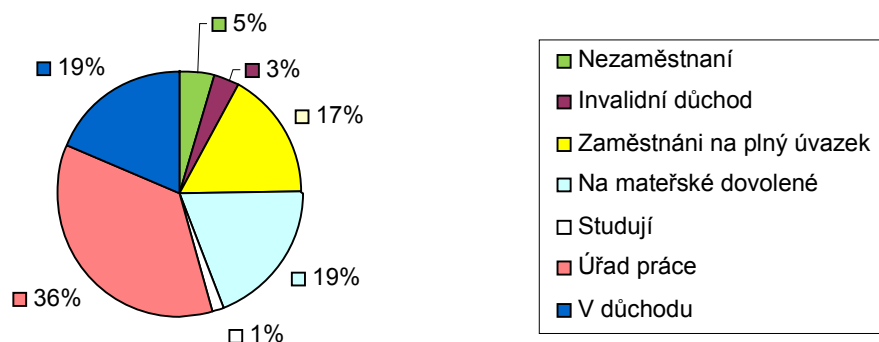
„Romové patří k vrstvám s nejhoršími životními podmínkami, neboť se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, špatnou bytovou situací, nepříznivým zdravotním stavem, neúměrnou kriminalitou a stále se zhoršujícím napětím mezi vlastní komunitou a ostatní českou společností“ (NEČAS, 1999, s. 110). Tato Nečasova citace přesně shrnuje naše zjištění, na která se nyní podíváme blíže. U jednotlivých problémů se jen okrajově věnuji příčinám, jež za problémy stojí, více jsem se zaměřila na možnosti řešení.

4.1 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je podle NAVRÁTILA (2003) nejdůležitějším faktorem, který vede k sociálnímu vyloučení.

V prosinci roku 2007 činila nezaměstnanost v Berouně 3,6%. Kolik z celkového počtu nezaměstnaných v okrese je však z romského etnika se v žádné statistice nelze dozvědět. Proto chci nabídnout údaje doplněné grafem, ze kterého je patrný podíl žen dlouhodobě vedených jako žadatelky o zaměstnání na úřadu práce. Ještě nutno vysvětlit termín použitý v tomto grafu „nezaměstnaní“ - tím pouze v tomto grafu míníme ženy, které jsou dlouhodobě nezaměstnané, ale nejsou vedeny na úřadu práce a zaměstnání si aktivně nehledají.

Zaměstnanost romských žen v okrese Beroun

Z tohoto grafu vyplývá, že 36% romských žen v okrese Beroun je vedeno na Úřadu práce a dalších 5% je nezaměstnaných, tedy jsou bez práce, ale nejsou vedeny na úřadu práce. Což jsou v porovnání s pouhými sedmnácti procenty žen pracujících na plný úvazek, dle mého soudu, velmi vysoké hodnoty.

NEČAS (1999) je toho názoru, že extrémní nezaměstnanost Romů vede k jejich sociálnímu propadu a zároveň posiluje jejich sklony ke kriminalitě, parazitnímu životu, prostituci a užívání drog. Současně uvádí, že 20-30% ekonomicky aktivní romské populace získává prostředky na obživu nelegálně. Zdroj těchto dat a číselných hodnot mi sice není znám, jelikož ho Nečas neuvádí, avšak se zbytkem jeho tvrzení musím souhlasit. Ono není zase tak složité si toto jejich antisociální chování a počínání logicky odůvodnit.

Pokud je člověk dlouhodobě bez práce a má rodinu, velmi lehce spadne do koloběhu, ze kterého vede cesta ven jen velmi obtížně. Podívejme se na tento koloběh zjednodušeně. Dlouhodoběji nemáte práci a nemůžete ji sehnat – jako ženu vás diskriminuje již samo pohlaví, dále fakt, že máte děti a velmi často i malá kvalifikace a nedostatečné vzdělání, k tomu jste navíc Romka. Neustálé odmítání ze stran zaměstnavatelů či setkání se s diskriminací při žádání o pracovní místo vám vezme poslední zbytky motivace, abyste hledání práce pokračovala. Kvůli nedostatku financí právě dlouhodobě nezaměstnané Romky musejí odejít na ubytovnu, zanedbávají péči o svůj vzhled, případně i o děti, což jejich celkovou situaci ještě zhorší. Prostituce, kriminalita či drogy jsou v podobných okamžicích na první pohled velmi lákavou cestou, jak z toho alespoň na chvíli ven. I NEČAS (1999) považuje za hlavní důvody toho, že jsou Romové bez zaměstnání především

jejich nízkou kvalifikovanost, nezájem o práci, nežádoucí vzdělanost, nepřiměřené mzdové požadavky, špatnou pracovní morálku a s tím související vysokou nespolehlivost a malou pracovní vytrvalost.

ŘÍČAN (1998) vidí jako hlavní důvod markantní nezaměstnanosti Romů v pádu komunismu. To prý znamenalo pro Romy radikální změnu a šok, jež do značné míry odstartovaly právě tuto vlnu nezaměstnanosti. Do té doby totiž platila pracovní povinnost a všichni museli odpracovat alespoň určitou část směn, aby nebyli trestáni za příživnictví. Avšak ve chvíli zrušení pracovní povinnosti se člověk, který si chtěl udržet zaměstnání, musel daleko více snažit.

Historický kontext romské nezaměstnanosti spatřují i JAKOUBEK a BUDILOVÁ (2009). Podle nich konec roku 1989, který znamenal propad značné části Romů do nezaměstnanosti, současně odstartoval řadu dalších nepříznivých jevů, jakými je lichva, prostituce, gamblerství a narkomanie.

NAVRÁTIL (2003) považuje a hlavní příčinu vysoké míry nezaměstnanosti Romů především nízkou úroveň vzdělání a kvalifikace. MATOUŠEK a KROFTOVÁ (1998) k tomu dodává, že pak je pro mnoho Romů výhodnější pobírat sociální dávky, jelikož jsou vyšší než mzda, kterou by jako nekvalifikovaní zaměstnanci pobírali.

Nezaměstnanost či diskriminace při pracovních pohovorech byly jedním nejčastěji zmiňovaných témat při našem výzkumu. Proto se chci nyní zabývat nástroji aktivní politiky zaměstnanosti a navrhnout možné změny, které by vedly ke snížení počtu romských žen bez zaměstnání.

Aktivní politika zaměstnanosti je, zjednodušeně řečeno, podpora zřizování nových pracovních míst poskytováním příspěvků zaměstnavatelům při zaměstnávání uchazečů o zaměstnání, i uchazečům samotným. V tomto kontextu je aktivní politika zaměstnanosti nástrojem státu a příslušných úřadů práce. Můžeme však najít několik nestátních neziskových organizací, které pořádají rekvalifikační kurzy a otevírají centra pro dlouhodobě nezaměstnané s množstvím zajímavých aktivit a programů.

Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti:

a) rekvalifikace, získání nové kvalifikace nebo rozšíření stávající kvalifikace uchazeče o zaměstnání nebo zájemce o zaměstnání. K tomu dochází na základě dohody mezi úřadem práce a uchazečem o zaměstnání. V takovém případě úřad práce hradí za účastníka náklady dané rekvalifikace a může mu poskytnout i příspěvek na úhradu prokázaných nutných nákladů spojených s rekvalifikací (stravné, jízdné, nocleh, pojištění). Rekvalifikace může být na základě dohody s úřadem práce prováděna i u zaměstnavatele v zájmu dalšího pracovního uplatnění jeho zaměstnanců. Tento nástroj pomáhá především vyrovnat nabídku a poptávku v oblasti zaměstnávání, není však romskou menšinou hojně využíván.

b) příspěvek na zapracování - tento příspěvek poskytovaný zaměstnavateli může udělit úřad práce, pokud zaměstnavatel přijímá do pracovního poměru uchazeče o zaměstnání, kterému je věnována zvýšená péče. Mezi takové osoby patří například těhotné ženy, osoby, které pečují o dítě do 15 let, osoby se zdravotním postižením, mladí lidé do 25 let věku, absolventi vysokých škol, lidé starší 50 let, atp. Maximální doba poskytování příspěvku je 3 měsíce a může činit měsíčně nejvýše polovinu minimální mzdy.

c) příspěvek na dopravu zaměstnanců - tento příspěvek může úřad práce poskytnout zaměstnavateli, který zajistí každodenní dopravu svých zaměstnanců do a ze zaměstnání v případech, kdy hromadnými dopravními prostředky prokazatelně není provozována doprava vůbec nebo v rozsahu odpovídajícím potřebám zaměstnavatele. Při poskytování příspěvku na dopravu není rozhodující, zda zaměstnavatel zabezpečuje dopravu sám nebo prostřednictvím sjednaného soukromého dopravce.

d) vzdělávání dospělých - podpora dalšího vzdělávání či doplňování si vzdělání, jak ze strany zaměstnavatele samotného, tak i úřadů práce. Někteří zaměstnavatelé přispívají svým zaměstnancům na další vzdělávání (na studium vysoké školy, různé specializace, atestace, dlouhodobé kurzy a výcviky atp.) za podmínky závazání se, že tento zaměstnanec setrvá u zaměstnavatele po určité, předem jasně stanovenou dobu.

e) veřejně prospěšné práce - to jsou časově omezené pracovní příležitosti vytvořené především pro obtížně umístitelné a dlouhodobě nezaměstnané uchazeče o zaměstnání, evidované úřadem práce. Tato místa vytváří především města a obce na základě písemné dohody s úřadem práce ke krátkodobému pracovnímu umístění uchazeče o zaměstnání, nejdéle však na dobu jednoho roku. Přičemž finanční příspěvek od úřadu práce na náklady tohoto zaměstnance, včetně mzdy, může být zaměstnavateli poskytován až do výše skutečných mzdových nákladů, včetně sociálního a zdravotního pojištění. Mezi tyto práce se řadí především údržba zeleně, úklid veřejných míst, aj.

f) podporované zaměstnání - je to komplex služeb, které mají zájemce podpořit v nalezení vhodného zaměstnání a udržení tohoto zaměstnání. Slouží především k vyrovnávání příležitostí zdravotně či sociálně znevýhodněných osob. V rámci podporovaného zaměstnávání je poskytována podpora rovněž zaměstnavatelům klientů služby (např. formou pomoci s administrativou). Službu poskytují agentury podporovaného zaměstnávání a různé neziskové organizace. Dlouhodobým cílem pak je zvýšit míru samostatnosti klienta. Práce s klientem zahrnuje motivaci, pohovory, přípravu na práci, kurzy, doprovod k pohovoru aj. V praxi se osvědčilo, když organizace podporovaného zaměstnávání, mají mezi svými zaměstnanci také pracovníka, který je orientovaný přímo na Romy (romského asistenta).

g) zvýšit motivaci pracovat – tento bod je sice poslední, ale dle mého mínění, je nejdůležitější. Zvýšením motivace pracovat myslíme především prohloubit rozdíl mezi dávkami v nezaměstnanosti a minimální mzdou. Slovy samotných romských žen „Aby se to vůbec vyplatilo pracovat a nebrat víc peněz za to, že se válejí na gauči, jako teď.“

Z výpovědí romských žen vyplynulo několik zajímavých skutečností. Několikrát se při rozhovorech objevily názory, že si to všechno Romové dělají sami. Chtěla bych ocitovat přímo jednu klientku. „Nejdřív by měli taky něco dokázat a ne jen krást a nepracovat. Já se nedivím, že nás pak všechny hážou do jednoho pytle a koukaj na nás skrz prsty. Když se podívám kolem sebe, tak je to hrůza. Ono dost za to může i to, že nejsou vzdělaní. Na druhou stranu v tom, aby se snažili a nějakou tu školu si udělali, jim taky nikdo nebránil.“

Podobnou skutečnost uváděla nadpoloviční většina dotazovaných žen. Ve svých výpovědích se shodují na tom, že je v berounském regionu zhruba tak 1/4 Romů, kteří nepracují, nikdy pracovat nechtějí a kterým vyhovuje život na sociálních dávkách a povalování se. Pro dokreslení nabídnou ještě jednu citaci další klientky: „Já se jim nedivím. Vždyť co jim chybí. Teď si žijou díky dávkám jako prasata v žitě, když potřebují, tak si udělaj nějaký kšeft na černo. Potomků, který se o ně jednou postaraj, maj většinou dost a domácnost skvěle vybavenou z různých čórek.“

Na druhou stranu, jak jsem uvedla, tímto způsobem se chová jen zlomek lidí. Většina Romů, kteří jsou vedeni na úřadě práce a nemohou sehnat zaměstnání, po práci skutečně touží, ale nedostanou příležitost ji získat.

Hlavními důvody, proč Romky nemohou sehnat zaměstnání i několik let, ačkoliv na to vynakládají velké úsilí, bývají kromě nízké kvalifikace a nedostatečného vzdělání, předsudky. Předsudky o špatné pracovní morálce, nespolehlivosti, malé vytrvalosti. Mladé Romky k tomu všemu navíc znevýhodňuje předsudek, že budou mít hodně dětí a tak budou více na mateřské dovolené nebo doma s dětmi než v práci.

4.2 Zadluženost a kriminalita

Jednou z vlastností, která je často prisuzována jako určité specifikum Romům, se řadí orientace na přítomnost, neschopnost plánovat na delší období, vytvořit si a dodržet finanční rozpočet.

Více než polovina (53%) námi dotazovaných žen, uvedla, že se svými měsíčními příjmy nevystačí. Každý měsíc se tak stále více zadlužují. ŠÍMÍČKOVÁ a VAŠEČKA (2005) hovoří o takzvané „sociální nedovednosti“, jejímž důsledkem bývá sekundární chudoba. Jsou toho názoru, že za svou zadluženost si mohou Romové do značné míry sami a to svým postojem „Když je, tak je, když není, tak není, a kdo ví, co bude zítra. Proto radši když mám, tak dám.“ To je ona strategie označovaná jako žití ze dne na den, bez přemýšlení.

A právě takovéto strategie vedou k chudobě a zadlužování. V případě, kdy se sociálně slabá rodina ocitne ve finanční nouzi, nemůže využít půjčky z banky či jiné podobné finanční instituce, jelikož nemohou prokázat pravidelný dostatečný příjem. Proto připadají v úvahu pouze příbuzní, známí, zastavárny a lichváři.

NAVRÁTIL (2003) mluví o lichvě v souvislosti s romskou komunitou, jako o novém fenoménu a zdůrazňuje, že její příčina je sociální povahy a neměla by se přisuzovat romské mentalitě jako takové.

Lichvou rozumím finanční půjčky s velmi vysokým, často i 100% úrokem, které jsou velmi nekompromisně vymáhány a ve většině případů vedou k začarovanému kruhu dalších a dalších půjček. Z této situace je cesta ven velmi složitá. V podobných případech považuji za nejvhodnější konsolidaci půjček u některé z bankovních institucí a vytvoření reálného splátkového kalendáře. K tomu je nutná spolupráce a značné úsilí Romů samotných.

Pokud tento koloběh trvá příliš dlouho, část Romů začne shánět prostředky nelegální cestou. Jak píše NEČAS (1999), dlouhodobá nezaměstnanost u Romů vede k jejich sociálnímu propadu a tím postupně až k další demoralizaci. Tím se posilují jejich sklony k parazitnímu způsobu života a k sociálně patologickým jevům, tj. ke kriminalitě a prostituci.

MATOUŠEK a KROFTOVÁ (1998) vidí nebezpečí romské kriminality především ve vysoké míře zapojení mladistvých a dětí do kriminálních aktivit. Dále uvádí, že značně roste procento dětí předškolního věku, které se stávají členy jakýchsi pouličních gangů a páchají domovní krádeže, a jiné trestné činy.

Dále je, v této publikaci zabývající především kriminalitou a delikvencemi mládeže, citován empirický výzkum, který provedl v roce 1990 Institut pro kriminologii a sociální prevenci Ministerstva spravedlnosti ČR v Praze (dříve Výzkumný ústav kriminologický).

Cílovými skupinami tohoto výzkumu byly mladiství Romové, kteří se dopustili kriminálního deliktu (RD), dále mladiství „neromové“, kteří se dopustili kriminálního deliktu (ND) a jako kontrolní skupina sloužila skupina mladistvých Romů, kteří se nedopustili kriminálního deliktu (RN). Z tohoto výzkumu vzešla určitá charakteristika RD – tedy mladistvých Romů, kteří se dopustili nějakého kriminálního deliktu. Tito mladiství pocházeli z velkých rodin s mnoha sourozenci a s nízkým příjmem, více než polovina těchto rodin měla příjem pod hranicí sociálního minima. Z toho do jisté míry i vyplývala jejich bytová situace, tedy žili v přeplněných bytech se špatnými hygienickými podmínkami. Rodiče těchto mladistvých měli často nedokončené základní vzdělání a kontrolu svých dětí zanedbávali. Děti, resp. mladiství, měli problémy s prospěchem ve škole a u

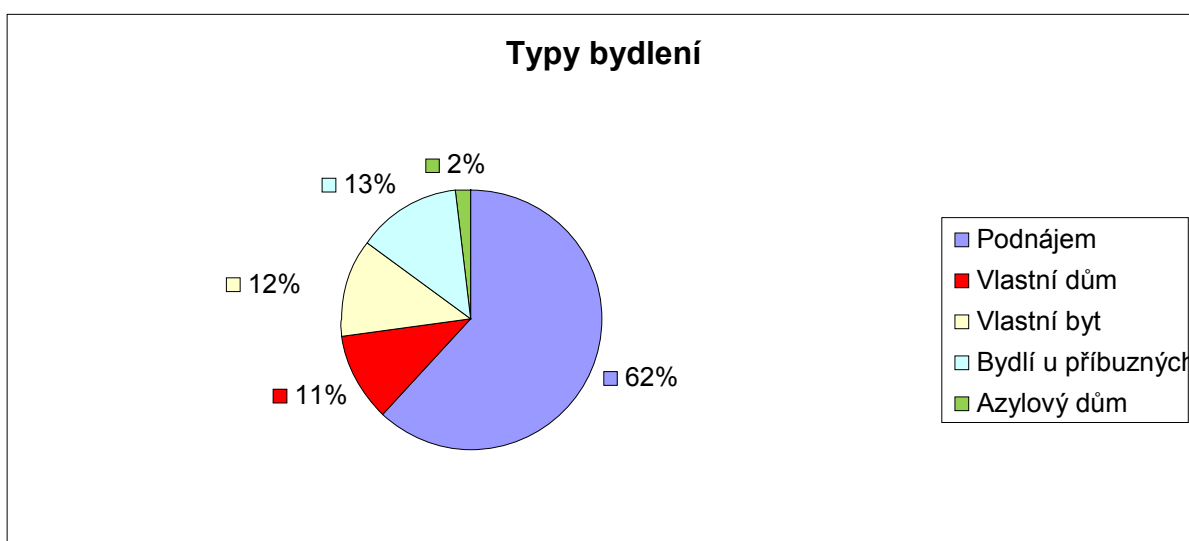
dospělých členů rodiny se opakovaně vyskytovala trestná činnost (MATOUŠEK a KROFTOVÁ, 1998).

Při monitoringu v berounském regionu, ač se nezaměřoval přímo na mladistvé ani kriminalitu, jsme dospěli k podobným závěrům. Romské ženy, matky mladistvých, nám líčily velmi podobné příběhy. Jako nejvýznamnější činitel z našich sebraných dat vystupuje špatný příklad, který mladistvým dávají jejich starší sourozenci a kamarádi.

Při řešení otázky romské kriminality mne velmi zaujal návrh zřízení romského asistenta, o kterém píše ŠÍMÍČKOVÁ a VAŠEČKA (2005). Tento asistent by usnadňoval kontakt s romskou komunitou, mohl by předejít mnohým problémům a současně zmírnit napětí, které panuje mezi některými příslušníky romské komunity a policií.

4.3 Neadekvátní bydlení + nedostatek bytů

Více než 60% romských žen, které se účastnily monitoringu, uvedlo, že je se svým bydlením dlouhodobě velmi nespokojeno, buď jejich bydlení nedopovídá velikostně (6 dospělých osob v bytě 1+kk), svým umístěním (v okrajových částech města), nespĺňuje hygienické podmínky nebo musí čelit příliš vysokým finančním nárokům pronajimatele.

Jako nejčastější problémy se jeví:

- segregáční praktiky obcí s následným vznikem ghett
- nemožnost pronajmout si byt v jiné lokalitě z důvodů častých rasových předsudků pronajímatelů
- koncentrace romských obyvatel v nevyhovujícím starém bytovém fondu města
- nedostatek, často přímo neexistence, sociálních bytů
- nelegální bydlení v bytech bez nájemní smlouvy a s tím související nemožnost získat příspěvek na bydlení
- zneužívání ze strany pronajímatelů neschopnosti části Romů orientoval se v úředních postupech
- přeplněnost bytů s romskými nájemníky

ŠIMÍČKOVÁ a VAŠEČKA (2005) problémy Romů s bydlením dělí do dvou skupin – první shrnují pod hlavičku nízké kvality bydlení a druhou označují jako otázky institucionální povahy, tedy nechráněné nájemní smlouvy a problémy s hrazením nákladů spojených s užíváním bytu.

4.3.1 Bytová politika

a.) Splátkový kalendář - umožňuje zaplatit dluh postupně, určeným tempem, které je pro obě strany únosné. Respektuje reálné možnosti nájemníků a zároveň zaručuje příjem majiteli, který má takto větší naději, že mu bude dluh uhrazen, než když by chtěl od nájemníků celou dlužnou částku najednou. Splátkové kalendáře se ukázaly během našeho monitoringu u romských žen velmi oblíbené, do jaké míry jsou i účinné se nám zjistit nepodařilo.

b.) Instalace měřičů spotřeby energií ke každé bytové jednotce + Instalace regulátorů napětí - tento bod se ukazuje obzvláště nutný na ubytovnách, jak si ukážeme na konci této kapitoly.

c.) Dobrovolné odpracování dluhu - výhodné pro rodinu, která by vzhledem ke své situaci nebyla schopna dluh uhradit - může si v rámci dobrovolné práce pro město takto celý dluh odpracovat. V těchto případech se jedná o odpracování především jako nekvalifikovaný pracovník – uklízečka, údržba zeleně, svoz odpadu, dělník, ale i pomoc v administrativě aj. Popřípadě je možná dohoda i se

soukromým pronajímatelem, u něž si mohou nájemníci dluh odpracovat např. pravidelnou údržbou či úklidem domu.

d.) Institut zvláštního příjemce – využívá se v momentě, kdy je nájemce zadlužený, má určitý prokazatelný příjem, avšak sám dluh nesplácí. Pak může příslušný úřad nebo sociální pracovník (po řádném provedení správního řízení), rozhodnout o odvozech určitého obnosu např. sociálních dávek přímo na nájemné nebo na splácení dluhu. Problematické je ale to, že musí proběhnout správní řízení, tudíž sociální pracovník nebo pracovnice musí udělat důkazové šetření, komunikovat s nájemcem - a teprve na základě tohoto šetření může vydat rozhodnutí o použití Institutu zvláštního příjemce. Tento institut se nepoužívá tak často, jak by se používat mohl. U Romů vyvolává většinou velké rozčilení.

e.) Nájemní smlouva na dobu určitou a následně její opakované prodlužování, pokud nájemníci dodržují předem stanovené podmínky. Tedy platí pravidelně nájemné, hradí energie, dodržují domovní řád.

f.) Odpuštění penále z prodlení - ve výjimečných případech a pouze budou-li dlužníci aktivně přistupovat k řešení své situace, by mohlo dojít k úplnému odpuštění vzniklých penále.

g.) Sociální bydlení – tyto byty se často pronajímají sociálně potřebným na dobu určitou, s možností požádat o prodloužení pronájmu. Některé obce přijaly opatření, že o tento byt může zažádat domácnost, ve které všichni její členové pracují. Výjimku pochopitelně tvoří nezletilí, lidé, kteří pobírají invalidní či starobní důchod, aj.

4.3.2 Zvyšování kvality bydlení

Zvyšování kvality bydlení je, dalo by se říci, kapitola sama o sobě. Bytů je, v České republice obecně, nedostatek – to je problém číslo jedna, ale stejně závažným problémem se mi jeví i kvalita bytů, což pro byty, ve kterých žijí Romové platí dvojnásobně.

Především díky segregáční politice určitých obcí, jsou Romové sestěhováni do místně vyloučených lokalit, v drtivé většině na okraji města. Víšek k tomu uvádí, že se tento proces, řízený často institucemi místní samosprávy děje mnohdy cestami pololegálními. V procesu vytěsňování bylo využito neznalosti, nepozornosti či

důvěřivosti Romů. Často se jedná o nabídku nevymáhání dluhu na nájemném při „dobrovolném“ odchodu z bytu do nechráněného nájemního vztahu a další (cit. dle NAVRÁTILA, 2003).

Ke zvýšení kvality bydlení by mohly pomoci následující nástroje:

a.) Velmi účinným nástrojem jsou rekonstrukce majetku obcí, na kterých se podílejí samotní Romové, tedy nejen oni, ale celkově budoucí obyvatelé daného domu. Tento nástroj je výhodný hned ze dvou důvodů - budoucí majitelé již k tomuto rekonstruovanému objektu získají vztah a lépe se o něj budou i nadále starat. Zároveň tím město poskytne případným nezaměstnaným po určitou dobu zdroj příjmu.

b.) Funkce domovníka či správce - pokud správce spolupracuje se sociální pracovníci i městem či majitelem onoho domu, pak může fungovat jako prostředník mezi nimi a obyvateli domu a zároveň udržovat pořádek v domě.

c.) Rozestěhování sociálně vyloučených Romů do jednotlivých domů (nejspíše těch, které jsou v majetku obce) a pokusit se tak zamezit tvoření vyloučených ghett.

d.) Využití tříúrovňového systému u sociálního bydlení - pokud klienti nebudou platit nájem nebo poruší nějakým způsobem nájemní smlouvu či domovní řád, pak si ve svém bydlení o „jeden stupeň pohorší“ a naopak. Tento systém by měl působit motivačně především na udržování pronajatého majetku a včasné placení nájmu.

f.) Bydlení s kontraktem - resp. podmínkou sepsání nájemní smlouvy je kontinuální spolupráce s terénním sociálním pracovníkem.

g.) Povinnost nahlásit dlouhodobou návštěvu - tato povinnost vychází z novely občanského zákoníku, avšak ve většině případů se tak neděje a některé byty Romských žen jsou enormně přeplněné.

Všechny tyto okolnosti jsou ještě navíc posilovány obtížemi, které plynou z vyloučení příslušníků romské komunity v jiných oblastech, zejména zvýšené procento nezaměstnanosti a z toho plynoucí finanční nedostatečnost.

4.3.3 Ubytovna Výšiny Králův Dvůr

V berounském regionu je největším problémem, kromě nedostatku bytů, hlavně Ubytovna Výšiny v Králově Dvoře. V současné době na této ubytovně žije 98 dospělých osob a 67 dětí. Celkový počet lidí, kteří zde žijí je značně proměnný. Průměrně v této ubytovně žije kolem 190 osob. Prostředí, ve kterém žijí je naprosto nevyhovující a podmínky pro žití si dovolím označit jako nedůstojné.

Jedná se o ubytovnu sestávající ze dvou dvoupatrových objektů, vytápění je tuhými palivy, sociální zařízení vždy společné na každém patře. Teplá voda je ohřívána elektrickým bojlerem s omezenou kapacitou, není tedy vždy k dispozici. Každá rodina má k obývání jednu místnost, která není vybavena kuchyňským koutem, tzn., že obyvatelé si sami musí opatřit kuchyňské vybavení a pro vodu si chodí do koupelny, stejně jako odnášejí tekutý odpad. I velké rodiny mají vždy k dispozici jen jednu místnost, kterou obývají společně s dětmi. Vzhledem k absenci kuchyňského vybavení musí nájemníci používat vlastní plynovou bombu na vaření, čímž je často ohrožena jejich bezpečnost. Obyvatelé mají pouze velmi omezenou možnost praní prádla.

V objektu ubytovny Na Výšinách jsou dlouhodobě omezována práva nájemníků. Několikrát jsme v občanské poradně řešili stížnosti na správce objektu či jeho zástupce. Objekt je celkově ve špatném stavu, na chodbách je nedostatečné osvětlení (chybí žárovky), dále zde nejsou zasklená okna, schází kliky u dveří apod. Nájemníci si stěžují na nedostatečnou hygienu; v objektu se vyskytují již delší dobu švábi. Nájemníci jsou přesto nuceni obývat tyto nevyhovující prostory vzhledem k tomu, že byli a stále jsou vysídlováni z jejich bývalých bytů, a jak se později ukázalo, tak v několika případech především kvůli jejich romskému původu nemají možnost komerčního pronájmu bytu.

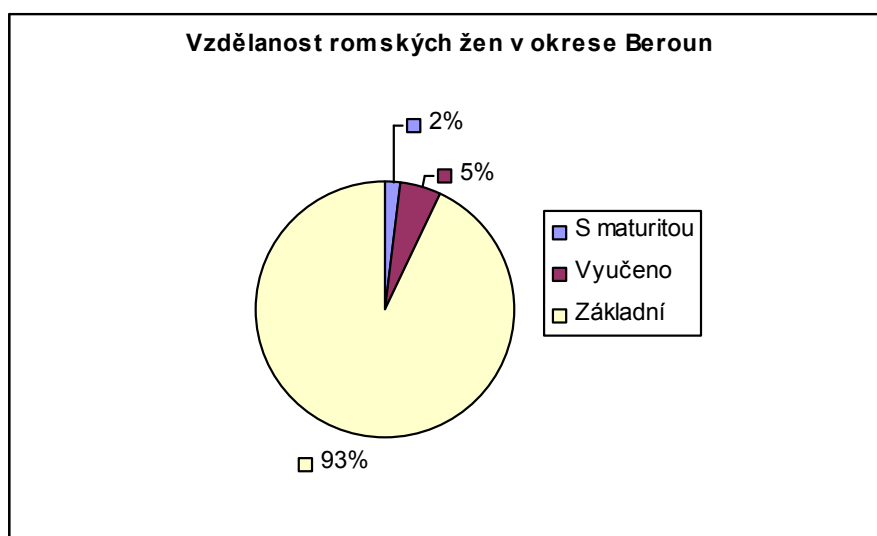
Značným problémem, se kterým se nájemníci ubytován potýkají, je absence měřičů energií (spotřeby vody, elektřiny, atp.). Vzhledem k tomu, že domy jsou velmi staré, dochází zde ke značným únikům tepla i vody. Náklady jsou vždy rozpočítávány na jednotlivé byty, podle počtu osob, které v nich bydlí, tyto náklady neodpovídají reálné spotřebě a dochází k narůstající zadluženosti rodin.

V přílohách IV, V, VI, VII, VIII naleznete několik fotografií, které jsem pořídila při jedné z návštěv této ubytovny.

4.4 Nedostatečné vzdělání

Nedostatečné vzdělání romských žen považuji za velmi závažný problém, dle mého mínění, je jedním z hlavních faktorů, který přispívá k diskriminaci romských žen při ucházení se o zaměstnání. Pokud se dá v tomto smyslu o diskriminaci hovořit. Při nejmenším je to faktor, který je značně handicapuje na trhu práce.

Z následujícího grafu je jasně patrné, že celých 93% romských žen žijících v berounském regionu má pouze základní vzdělání.

Pokud bych měla vlastními slovy definovat závěry monitoringu týkající se vzdělání, pak bych je shrnula do následujících několika bodů:

- vysoké poplatky v mateřských školách zapříčiňují, že jsou děti připravovány na školní docházku doma, avšak nedostatečně. Z toho však následně pramení problémy v kolektivu, problémy s udržení pozornosti, disciplíny a řádu.
- dalším významný problém spatřuji v testech zjišťujících školní zralost. Tyto testy nejsou přizpůsobeny etnickým a kulturním odlišnostem a romské děti jsou v nich pak neúspěšné a jsou zařazovány do zvláštních škol. K tomu můžeme ještě přiřadit fakt, že se v romských rodinách často mluví Romsky a děti mají s češtinou problémy. Jazykový a sociální handicap se tedy mylně zaměňuje za mentální poruchu.
- některé matky umisťují své děti do zvláštních škol, aniž by se vůbec pokusili dítě přihlásit do „normální“ základní školy – je to pro ně často jednodušší

např. z důvodu, že do této školy vodi jedno dítě, tak tam automaticky přihlásí i ostatní. Jako důvod často matky uvádějí i to, že, dítě nebude zklamáno, bude mezi „svými“, bude se tam cítit lépe a školu zvládnout více méně bez obtíží.

- nepříznivá finanční situace romských rodin má k tomu za následek upuštění od dalšího vzdělání, jako jsou střední či vysoké školy. Rodiče ve velké míře tlačí na své děti, aby začaly co nejdříve přispívat do rodinného rozpočtu a nejsou schopni je po celou dobu jejich případného studia živit.
- rodiče často chápou školu jako nutné zlo, kde děti šikanují, nadávají jim, smějí se jim, proto děti nedostatečně motivují k pravidelné docházce do školy, omlouvají jim absence a kryjí jejich záškoláctví

JEDLIČKA a KOŤA (1998, s. 56) vidí příčinu záškoláctví především v těchto jevech: *„Rozvrat rodiny, alkoholismus, kriminalita, nepříznivé sociální poměry či hrubé fyzické násilí v rodině – to vše bývá doplněno tím, že rodina nemá zájem o dítě a ztrácí nad ním kontrolu. Málo kulturně podnětné prostředí, lhostejnost či dokonce averze vůči škole ze strany rodičů, mohou vést žáka k tomu, že se počne vyhýbat školní docházce.“*

Tématu nedostatečného vzdělání Romů se krátce věnuje i NEČAS (1999). Podle něj romské děti musí překonávat při vstupu na základní školu jazykové, psychické a sociální bariéry, které je oddělují od ostatních žáků. A právě tyto bariéry jsou příčinou častých neúspěchů, propadání, opoždování ve výuce, problémů v chování, záškoláctví a vedou ve velké míře k přeřazování romských dětí do zvláštních škol nebo k nedokončení základní školy.

NAVRÁTIL (2003) k tomuto tématu uvádí zajímavou statistiku. Podle něj Romské děti oproti ostatním dětem propadají 14x častěji, 5x častěji dostávají druhý či třetí stupeň z chování, 30x častěji ukončují školní docházku v nižším než závěrečném ročníku a 28x častěji jsou převáděny do zvláštních škol. A zajímavý fakt uvádí i MATOUŠEK a KROFTOVÁ (1998). Podle něj mají nejlepší kontakt s dětmi učitelé, které přísluší ke stejné „subkultuře“, což je obvykle střední vrstva příslušné společnosti. Znalci pedagogické sféry jsou toho názoru, že u nás se romským dětem zatím daří lépe vzdělávat se ve třídách a ve školách, v nichž mají romské děti značnou převahu, tam se na jejich potřeby učitelé dokáží přeorientovat. Matoušek dále uvádí příklady toho, jak se romské děti stávají pro české učitele obětními beránky či reprezentanty nežádoucího živlu.

Při návštěvách romských žen jsme si potvrdili tvrzení, že pro romské matky je nejdůležitější, jak se dítě ve škole cítí. Zajímají je vztahy ve škole a ke škole a jsou méně výkonově zaměřené než matky neromských dětí. Proto se jim vlastně ani nemůžeme divit, že své děti, které jsou často obětmi šikany a posměchu, do školy neposílají. JEDLIČKA a KOŤA (1998) uvádějí rodinu jako hlavní jádro budoucího konfliktního vývoje mladistvého. Říkají, že škola nemůže nikdy nahradit rodinnou výchovu a jako primární cíl považují zkvalitnění života rodin. Vliv školy, potažmo učitelů a učitelek považují ale také za zcela nezastupitelný a důraz kladou na to, aby učitelé byli lidsky zralé osobnosti, které jsou vyrovnané sami se sebou.

Vzdělanosti v romské populaci by mohly pomoci tyto nástroje:

a) Zřízení funkce asistenta pro děti se sociálním znevýhodněním v mateřských, základních i středních školách – asistent by byl ku pomoci učitelů, přičemž by měl svou pozornost primárně zaměřovat na děti sociálně znevýhodněné.

b) Přípravná třída mateřské školy – jakýsi nultý ročník mateřské školy, popřípadě i základní školy, pokud dané dítě mateřskou školu nenavštěvovalo. Tyto třídy by neměli mít více než 15 dětí a měly se zaměřovat především na komunikaci, jazykovou výchovu a to formou hry, nikoliv klasifikačního systému.

c) Projekty pro rodiče s dětmi - některé již v našem regionu fungují, avšak nejsou příliš známy a je jich nedostatek. Velmi zajímavým projektem je například projekt Schůdky ke vzdělání, realizovaný Občanským sdružením Vzájemné soužití, kde se rodiče učí, jak samostatně doučovat své děti aby zvládly nároky povinné školní docházky (<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz>).

d) Snížení počtu žáků ve školní třídě základní školy, čímž by se zajistil individuálnější přístup a učitel by se mohl jednotlivým žákům více věnovat.

e) Důkladnější příprava na přijímací zkoušky na SŠ – přípravné kurzy, speciální doučovací hodiny po skončení nebo před začátkem běžné vyučovací doby.

f) Prospěchová stipendia

g) Bezáročné půjčky pro studenty středních, vyšších a vysokých škol

h) Asistentka docházející přímo do rodin - po této službě jsme v našem regionu zaregistrovali velmi silnou poptávku. Ptali jsme se proto přímo romských

žen, zdali by této služby využily a ty nám sdělily, že jim přesně tato služba chybí. Ženy často nemají čas se dostatečně dětem věnovat, a pokud ho mají, pak jim ve většině případů vzhledem ke svému nízkému vzdělání nedokáží se studiem pomoci.

i) Volnočasové aktivity + hřiště pro děti – opět požadavek matek dětí konkrétně z berounského regionu. Romské matky postrádají místo, kde by se děti mohly setkávat a trávit spolu čas i mimo školní lavice. Popřípadě, kde by se i ony mohly potkávat s ostatními matkami.

Lepší vzdělání a celkově začlenění romských dětí do tříd s „bílými“ žáky by mohlo být oním klíčem k celkové romské problematice. K tomu je však nutná reforma školství a změna v přístupu značné části romského etnika ke vzdělání. Matky by se měly více snažit vytvořit dětem ke škole a potažmo celkově ke vzdělání kladný vztah a zároveň by měly být ony samy přesvědčovány o důležitosti vzdělání jejich dětí, od kterého se bude nadále odvíjet prakticky celý jejich život. Měl by vymizet častý nešvar dávat děti do (dříve) speciálních škol jen proto, že tam již chodí jejich sourozenec nebo proto, že je dítě trošku pomalejší v některých činnostech či předmětech. Stejně tak je důležitý přístup učitelů a ostatních žáků daných škol, který by romským žákům měl v integraci pomáhat a měl by odstraňovat zaběhnuté stereotypy z minulých let týkající se inteligence a schopností Romů.

Podobné řešení je dlouhodobé a je k němu zapotřebí snaha všech lidí. Je to řešení, které by se stalo záležitostí několika generací. Pokud by bylo úspěšným, mohli bychom pak třeba v příštím století nad rasovou diskriminací, jakou nyní zažíváme, pouze nechápavě kroutit hlavou.

JEDLIČKA a KOŤA (1998) kladně hodnotí humanistickou psychologii a to především za to, jak zdůrazňuje, že nikdo nesmí být napadán, segregován nebo být předmětem posměchu pro své nedostatky, rasu, náboženské názory či tělesnou vadu. Odlišnosti by měly být bezvýhradně respektovány. V části knihy, která je věnována vlivu školní atmosféry na psychickou pohodu žáků se zabývají primární prevencí. Jejich hlavní úlohu spatřují v podpoře soudržnosti a ocenění i toho nejméně schopného výkonného dítěte. Tím by naše školství mohlo začít.

Tuto podkapitolu bych ráda ukončila výňatkem ze školského zákona (č. 561/2004 Sb.). „*Vzdělávání je založeno na zásadách rovného přístupu každého státního*

občana České republiky nebo jiného členského státu Evropské unie ke vzdělávání bez jakékoli diskriminace z důvodu rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, víry a náboženství, národnosti, etnického nebo sociálního původu, majetku, rodu a zdravotního stavu nebo jiného postavení občana“ (cit. dle BOBKÁ, BOUČKOVÉ a KÚHNA, 2007, s. 271).

4.5 Zdravotní stav

Nevyhovující bydlení spolu se špatnou životosprávou, nedůvěra k lékařům a potažmo i prohřešky v péči o děti patří k hlavním příčinám nepříznivého zdravotního stavu Romů.

Jak uvádí NEČAS (1999), romské děti mají proti většinové populaci mnohem horší zdravotní stav a romští invalidní důchodci jsou šestkrát početnější. Zřetelně nižší je i průměrný věk, jehož se Romové dožívají. NAVRÁTIL (2003) označil za důvod výrazně horšího zdravotního stavu Romů právě sociální vyloučení a okolnosti s ním spojené.

Při námi prováděném monitoringu 19% romských žen uvedlo, že má dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav. Nejčastěji se jednalo o problémy s páteří, onemocnění diabetem a různé stupně invalidity.

O zdravotní stav romských žen jsme se v našem monitoringu zajímali spíše okrajově. Většina žen nám odpověděla, že jsou na tom se svým zdravím dobře a více neměli potřebu se s námi dále na toto téma bavit.

Netroufáme si navrhnout jakákoliv zdravotnická opatření. Na druhou stranu jednu věc bychom alespoň zmínit měli a tou je změna přístupu lékařů k Romům, potažmo i Romů k lékařům. Edukaci, kterou lékaři poskytují pacientům, vnímáme jako nedostatečnou a u Romů to platí dvojnásobně. Nemůžeme se divit, že se stále ještě dozvídáme o ne příliš ojedinělých případech, kdy romská dívka při porodu podepíše souhlas se sterilizací a až za delší dobu zjistí, co se stalo, co to sterilizace znamená, že již nebude moci mít další děti. Tyto dívky, resp. častěji jejich rozhořčené rodiny chtějí podávat žaloby na lékaře či celou nemocnici a politici se ohánějí marnými sliby a náhlými návrhy, jak těmto situacím předcházet. Nutno dodat, že v těchto případech by bylo zapotřebí užití lidského přístupu, než vymýšlení systémových opatření.

4.7 Časté osobní útoky a nadávky

Značná část veřejnosti vidí v Romech „zneužívače“ sociálních dávek, kterým se nechce pracovat, kteří jsou hloupí, nevzdělání, nečistotní a ukradnou, co mohou. Tyto stereotypní předsudky pak aplikují na každého, o kom si myslí, že mezi Romy patří.

K podobnému závěru došli i MATOUŠEK a KROFTOVÁ (1998), podle nich jsou Romové v naší zemi jedinou etnicky odlišnou skupinou, která vzbuzuje velmi polarizované postoje. Většinová společnost ji vnímá nepříznivě, málo ji zná a trpí vůči ní mnoha předsudky. K těmto předsudkům patří i demonizování Romů jako rozených kriminálních a vnímání Romů jako cizorodý prvek, jako lidi „druhého řádu“.

Pohled většinové společnosti na Romy, dle mého názoru, vystihuje tato citace: *„Romové v České republice patří do skupiny s nejnižší sociální úrovní, s vysokou nezaměstnaností, nízkou úrovní vzdělání, špatnou kvalitou bydlení a vzhledem ke svému podílu na celkovém počtu obyvatel s neúměrně velkým podílem na trestné činnosti (BARŠA, 1999, s. 273).“*

Romské ženy právě nadávky, posměšky apod. uváděly jako příklad, kdy se setkali s diskriminací. Velmi těžko jsme mohli z jejich vyprávění rozeznat, kdy se jednalo opravdu o rasově podmíněné útoky a kdy to byla pouze lidská hloupost, se kterou se dennodenně potýkáme prakticky každý z nás.

HOFSTEDE (1999) je toho názoru, že člověk proto, aby dokázal žít a přežít v multikulturním světě, musí porozumět nejprve hodnotám vlastní kultury a poté též hodnotám těch druhých, se kterými potřebuje spolupracovat. Důležitou roli připisuje rodičům, přičemž zdůrazňuje, že to, jak mluví rodiče o druhých osobách či skupinách z jiných kultur, určuje, zdali bude multikulturní porozumění jejich dětí otevřené či uzavřené. Potažmo jaký postoj jejich děti zaujmou ke kulturním odlišnostem.

Ke zbavení se oněch stereotypů je zapotřebí systematické práce několika generací. Vhodným začátkem by mělo být zařazení multikulturní výchovy do školních osnov. Poznávání odlišných kultur a snaha o pochopení jejich jinakostí je nezbytné pro následné společné soužití. Jak výstižně uvádí ŠIŠKOVÁ (1998), tak všeobecné lidské vlastnosti se nevyhýbají žádnému etniku či žádné národnosti. Měli bychom mít na paměti, že se tyto vlastnosti týkají jednotlivců. Někteří lidé jsou

prostě, jak se říká, od přírody líní, někteří jsou dobrosrdeční, jiní myslí pouze na svůj prospěch – to můžeme sledovat všude na světě, napříč všemi národnostmi. Měli bychom se pokusit zdržet se generalizujících soudů ,a jak nás Romové žádají, „měli bychom je přestat házet všechny do jednoho pytle“.

4.8 Terénní sociální práce a mentorství

Následující podkapitolu jsem do této práce zařadila z důvodů velmi pozitivní zkušenosti s těmito „službami“ a taktéž z důvodů pozitivních zpětných vazeb a ohlasů, které se konkrétně na tyto dvě služby vázaly. Následující řádky se tedy budou věnovat pouze doporučením, návrhům a příkladům dobré praxe.

Romský mentor je ojedinělý projekt, který vznikl pod hlavičkou Probační a mediační služby. Zjednodušeně řečeno, úkolem mentora je, aby Romové neskončili ve vězení. Mentor se stará o klienty, kterým byl udělen některý z takzvaných alternativních trestů – tj. veřejně prospěšné práce, léčba závislostí, nácvik dovedností či tzv. převýchova, aj.

Jedna z terénních pracovnic, která se značně podílela na celém monitoringu, byla mentorkou pro město Beroun. Její ač subjektivní hodnocení s přičtením reakcí klientek, které mají se službami mentorství osobní zkušenost, mi postačuje, abych projekt mentorství jako takový označila za průlomový. Z jednoduchých statistik uvedených na webových stránkách Probační a mediační služby je patrné, že má tento projekt velmi dobré výsledky i celorepublikově (http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=44).

Rozšířenější a širokou veřejností známější službou je terénní sociální práce. Základním rysem a zároveň i největším pozitivem terénní sociální práce je to, že se odehrává v přirozeném sociálním prostředí daného klienta. Terénní služby a programy obecně, bývají doporučovány u skupin, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Romové, především ti, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách, takovou skupinou bez pochyby jsou. Terénní sociální pracovníci nabízejí mimo služeb sociálního poradenství i asistence, mezi které patří zejména pomoc s administrativními úkony, vyjednávání na úřadech, doprovod na jednání, bezplatné právní poradenství či jeho zajištění, pomoc při

zajištění příjmů, pomoc při sestavování splátkového kalendáře, při problémech s bydlením nebo docházkou dětí do školy, atp.

Doporučovali bychom, pokud se budeme dále zabývat pouze řešením romské problematiky, aby terénním pracovníkem byl Rom či raději Romka. Nejen že dokáže lépe porozumět potřebám romských žen, ale hlavně je jimi mnohem lépe a otevřeněji přijímána. I při pouhém monitoringu sociální situace byl citelný rozdíl, když do rodiny přicházela romská terénní pracovníce a neromská. Jak jsme si později ověřili, kombinace, kdy jednu rodinu navštívila jedna romská a současně jedna neromská pracovníce, je možná. V takovém případě byly respondentky stejně otevřené, jako za přítomnosti romských pracovníc.

5 PANELOVÁ DISKUZE

V prosinci roku 2007 byli zástupci Občanské poradny Beroun společně se zástupci Asociace občanských poraden pozváni na prezentaci problémů v oblasti zaměstnávání, zaměstnání a diskriminace do Poslanecké sněmovny Parlamentu. Při této příležitosti jsme měli možnost diskutovat o romské problematice se zástupci Poslanecké sněmovny, kteří o naši práci jevili značný zájem. Na konci ledna roku 2008 pak proběhla následně panelová diskuze na téma výsledky monitoringu v Berouně. Těchto diskuzí se účastnili jak poslanci, tak i zástupkyně Rady vlády pro romské záležitosti, kurátorka města Beroun, krajský romský koordinátor, pracovnice úřadů práce a městského úřadu, terénní sociální pracovnice, zástupci probační a mediační služby, starosta obce Králův Dvůr, ve kterém je ubytovna Výšiny, aj.

Cílem těchto diskuzí byla kromě představení výsledků a výstupů monitoringu prováděného Občanskou poradnou Beroun, především snaha o nalezení konkrétních řešení a postupů. Vzhledem k velmi širokému spektru lidí, měli možnost diskutovat společně lidé z Poslanecké sněmovny, kteří rozhodují především o systémových změnách a lidé, kteří se potýkají s problémy s klientů přímo v terénu den co den.

Přínos obou zmíněných diskuzí, ze kterých vzešly doporučení a návrhy změn uváděných v této práci, vidím především v tomto setkání různých úhlů pohledů a navázání dobrých kontaktů, které nejen občanská poradna, ale i ostatní účastníci diskuzí hojně využívají dodnes.

6 VYBRANÉ KASUISTIKY KLIENTŮ OBČANSKÉ PORADNY BEROUN

Na začátku této kapitoly, bych chtěla upozornit na skutečnost, že jsem v textu několikrát použila i doslovné citace klientek. Doufám, že místy nespisovné vyjadřování nikoho nepobouří. Nechala jsme ho takto úmyslně, abych zachovala přesný význam a kontext rozhovorů.

Kasuistika z občanské poradny, paní K.

- uvedená klientka se o občanské poradně dozvěděla při monitoringu probíhajícím v rámci projektu.

Do poradny přichází paní K s tím, že má vážné potíže v obci, kde bydlí. Klientka říká, že bydlí sama s dětmi v domě na malém městě. Tvrdí, že nemá problémy s pronajímatelem, že řádně platí nájem, ale zastupitelé města mají zájem z obce vystěhovat romskou menšinu, a proto do domu stále posílají úřední kontroly. Při poslední návštěvě úředníků byly údajně nařizeny určité úpravy, aby byt splňoval hygienické normy, především jde o dveře, které by oddělovaly některé části domu. Klientka je přesvědčena, že jde o diskriminaci, protože jde o osobní útoky od zastupitelů obce. Bojí se, že se bude muset i s dětmi vystěhovat, neboť jí tím údajně úřední osoby vyhrožují. Paní K se neorientuje ve svých právech a při dotazování na nájemní smlouvu je nejistá.

Klientce bylo vysvětleno, že nejdůležitější pro řešení otázky bydlení případně vystěhování je znění nájemní smlouvy, ze které práva a povinnosti nájemce i pronajímatele jasně vyplývají. Stejně tak, že za případné stavební úpravy v domě a za plnění hygienických i jiných předpisů odpovídá majitel domu. Dále jsme paní K obeznámili s tím, že pokud by se finančně podílela na jakýchkoliv stavebních úpravách v domě, je tak možné učinit pouze po dohodě s majitelem a je možno se na základě takové dohody domluvit například na slevě na nájemném. Paní K jsme upozornili na to, že pokud má zastupitelstvo obce informace, že v objektu nejsou dodržovány určité předpisy, které případně ohrožují i okolí domu, může kontrolu

provádět. V takovém případě tím ale kontroluje majitele objektu a nemusí se tedy jednat o útok proti samotným nájemníkům, naopak je kontrolováno, zda pronajímatel dodržuje závazná nařízení a zda nájemníci žijí v odpovídajících podmínkách.

Z dalšího rozhovoru vyplývá, že klientka žádnou nájemní smlouvu nemá, že se vždy s pronajímatelem „nějak dohodli“. Paní K však platí nájemné a má doklady o jeho placení. V této souvislosti je paní K vysvětleno, že pokud z dokladů o zaplacení jasně vyplývá, že se jedná o zaplacené nájemné, je možné dokazovat, že vznikla ústní (tzv. konkludentní) dohoda o nájemním vztahu a je tudíž možné v případě sporu postupovat dle občanského zákoníku a domáhat se svých práv soudní cestou.

V tento okamžik paní K přiznává, že již zaplatila určité stavební úpravy, aby byly splněny hygienické požadavky, ale nemůže to doložit. Že ty peníze za to od pronajímatele nechce. Prý chce mít jen klid od úředníků.

Dále jsme paní K navrhovali, aby přeci jen s pronajímatelem uzavřela písemnou smlouvu. Bez nájemní smlouvy je sice možné, ale velice složité dokazovat a řešit vzniklé spory mezi nájemníkem a pronajímatelem, a proto je v jejím zájmu, aby s pronajímatelem nájemní smlouvu v co nejkratší době uzavřela. Doporučili jsme jí, aby si před případným podpisem smlouvu řádně přečetla a pokud ji nebude cokoli jasné či nebude s něčím v nájemní smlouvě souhlasit, aby smlouvu nepodepisovala. Klientka je informována, že bude-li potřebovat smlouvu posoudit, může se obrátit i na naši poradnu.

Klientka říká, že tedy hned pronajímateli o smlouvu řekne, že to jistě nebude problém a případně se objedná na další konzultaci.

Klientka se ale na poradnu již neobrátila. Není nám tedy známo, jak celá kauza dopadla a zda si klientka nájemní smlouvu zajistila, či se jinak s pronajímatelem dohodla. Pouze z doslechu od jejich sousedky jsme se dozvěděli, že by v daném pronájmu měla paní K stále pobývat.

Tato kauza je jednou z mnoha, ze kterých vyplývá, jak málo jsou někteří lidé informováni o tom, jakým způsobem nájemní vztahy fungují, jaká práva a povinnosti mají nájemníci a jaká pronajímatelé. Klienti bývají často důvěřiví, ale také liknaví při zajišťování smluv, které jsou potřebné především k tomu, aby jejich bydlení mělo jasně daná pravidla a tudíž i snáz vymahatelnou právní ochranu.

Kasuistika z terénu I:

Tato kasuistika je o paní G. Paní G je 57 let a zbývá jí jeden rok do nároku na starobní důchod. V současné době je již sedm let vedená na Úřadu práce v Berouně jako uchazečka o zaměstnání a sama si aktivně hledá vhodné zaměstnání. Paní G má základní vzdělání a zřejmě z důvodu nedostatku vhodné práce ji úřad práce stále posílá na stejná místa. Paní G úřad práce poslal již pětkrát do jedné firmy v Králově Dvoře. Úředníci na ÚP Beroun bylo ze strany firmy do telefonu řečeno, že pro paní G práci mají, aby ji tedy k nim poslali. Paní G tam ihned šla, avšak když dorazila na místo, tak jí bylo oznámeno, že pro ni teď práci bohužel nemají. Když paní G chtěla úřednice ÚP opět poslat do této firmy na stejnou pracovní pozici, na kterou ji prvně nezaměstnali, paní G ji poprosila, aby rovnou do telefonu řekla, že se jedná o Romku; nechtěla tam chodit zbytečně. Pro paní G prý ale práci mají a nevidí v tom žádný problém - jakmile tam paní G opět přišla, znovu musela vyslechnout, že je to mrzí, ale práci pro ni nemají. Celá situace se ještě jednou opakovala s tím rozdílem, že tentokrát paní G ve firmě zaslechla, jak personalistka říká, že nechápe, proč jim tam Úřad práce posílá pořád ty Cikány a ještě rok před důchodem.

Je pro mne záhadou, proč byla paní G do stejné firmy poslána po těchto událostech ještě dvakrát. Stalo se tak i přesto, že paní G upozornila úřad práce na jednání v tomto podniku i na to, že tam byla už třikrát a vždy byla odmítnuta - což z pochopitelných důvodů markantně snižovalo její sebevědomí. Paní G přestala věřit, že jí ještě někdo zaměstná, cítila se nepotřebná a odepsaná. Postupem času se přestala sama snažit a shánět si práci - proč by to také dělala, když ji odevšad vyhánějí a je posílána na stále stejná místa, kde ji opakovaně odmítají a to bez udání pádného důvodu.

Důvody proč paní G v daném podniku nezaměstnali, mohou být různé - může se jednat o rasovou diskriminaci nebo o diskriminaci způsobenou věkem. Jiné vysvětlení, vzhledem k tomu, že zmíněná firma byla úřadem práce informována o vzdělání i schopnostech paní G a přesto, že tvrdili, že pro ni mají pracovní místo, nám není známo.

Paní G jsme nabídli pomoc občanské poradny. Přesto, že zprvu byla velmi odhodlaná celou záležitost řešit a dokonce ji chtěla i medializovat, nakonec naši nabízenou pomoc nevyužila. Od její příbuzné jsme se dozvěděli, že to již nechce řešit. Nemá to prý význam a ten jeden rok, který jí zbývá do důchodu, už nějak přetrpí.

Tímto způsobem bohužel končí mnoho podobným příběhů a nedokonalost našich současných zákonů, spolu s obtížnou prokazatelností diskriminace při přijímacím pohovoru, k tomu značnou měrou přispívá.

Kasuistika z terénu II:

Při monitoringu sociální situace romských žen přichází terénní pracovnice do čtyřčlenné rodiny. Rodina zprvu působí vyrovnaně a spokojeně s přátelskou atmosférou.

Rodinu tvoří otec, toho času nezaměstnaný, s příležitostnou prací většinou přes kamarády, dále matka, toho času zaměstnána v továrně, pětadvacetiletý syn, který je z důvodu krádeže odsouzen k podmínce a uhrazení pokuty, současně je hlášený na úřadu práce a domů nepřispívá, a jako poslední třináctiletá dcera.

Pracovnice v průběhu schůzky zjišťuje, že jediný stálý přísun financí do rodiny pochází od matky. Z jejího příjmu je živena celá rodina. Otec z velmi sporadických melouchů nedokáže nic uspořít a také se díky jejich nepravidelnosti nedá s penězi dlouhodobě počítat při finančním plánování. Ke konci návštěvy dochází ke změně atmosféry, kterou způsobila rozepře mezi otcem a matkou. Jak se později pracovnice dozvídá, otec chce svou nemocnou maminku nastěhovat ke zbytku rodiny, která už tak žije v nevyhovujících stísněných podmínkách. Špatné hygienické prostředí, malé prostorové podmínky a sociální zařízení umístěné na chodbě ubytovny, kde rodině žije, dotváří neúnosné bydlení. Další zvrat vzniká názorem otce, že jeho žena (v rodině matka) má zanechat své práce a starat se tak plnohodnotně o jeho maminku. O jeho maminku se doposud starala částečně jeho manželka, společně s jeho sestrou, která se však chystá odstěhovat do Teplic, do nového pronájmu. Pracovnice navrhne další schůzku, na které by rodině pomohla řešit jejich problém. Schůzky se následně znovu zúčastní všichni členové rodiny.

Při schůzce v občanské poradně pracovnice vyslýchá názory jednotlivých členů rodiny na možné nastěhování nemocné babičky. Matka s dcerou zastávají názor, že je nemožné, aby otcovu matku k sobě nastěhovali, a aby matka zanechala jediného finančního příjmu. Syn, kterému je vesměs všechno jedno a který jedná útočně, tak mimořádně souhlasí s otcem a nevidí nejmenší problém, ani možné následky při nastěhování své babičky k nim do bytu. Otec nakonec opět zaujímá pozici hlavy rodiny, názory své ženy a dcery zesměšňuje a považuje je za bláboly, a dává najevo svou nadvládu nad rodinou, stejně jako ve většině schůzek. Vyvstalou

situaci komentuje slovy, že jim stejně mladá „bílá“ sociální pracovnice nebude schopna pomoci a odvádí celou rodinu z poradny.

Po několika týdnech kolegyně z terénu upozorňuje pracovníci na situaci, které byla svědkem, u této rodiny. Rodinu navštívili exekutoři z důvodu synovy pokuty, a jelikož je syn nemajetný, vymáhají jeho dluh na celé rodině.

Pracovnice tuto rodinu proto znovu iniciativně kontaktuje. Matka s nadšením sjednává další schůzku ohledně řešení jejich finančních problémů, návrhu splátkového kalendáře pokuty a dalšího rozložení financí pro uživení rodiny. Do poradny komunitního centra tentokrát přichází pouze matka a otec, který nezapomene zmínit, že přišel pouze z důvodu opravdu tíživé situace. Až ve chvíli, kdy otec jasně vidí pracovníci vypracované dvě varianty, jak by byla rodina schopna či neschopna fungovat při rozvázání pracovního poměru jeho manželky, a jak by jeho maminka více trpěla ve společném bytě s rodinou, přistupuje k souhlasu, že je nemožné maminku k sobě nastěhovat.

Sociální pracovnice manželům doporučuje pro maminku charitní pečovatelskou službu, která poskytuje komplexní služby včetně poradenství a otci zprostředkuje služby nestátní neziskové organizace, která se zabývá péčí o dlouhodobě nezaměstnané.

Rodina se domluví s pracovníci na další schůzce po uplynulém měsíci, aby zhodnotili situaci, zda jsou schopni s navrženými změnami vyjít, případně co je potřeba změnit. Rodina se však neozve a na kontaktování pracovníci ani po dvou měsících nereaguje.

Pracovnice se nakonec s odstupem času dozvídá od své kolegyně z terénu, že u této rodiny došlo ke značným změnám. Syna sám otec vyhodil z ubytovny, babička byla nadstandardně spokojená s péčí charitativní pečovatelské služby a otec, si našel stálé zaměstnání ve stejné továrně, jako jeho manželka. Další zprávy o této rodině nemáme.

7 ZÁVĚRY PROJEKTU

Řešení romské problematiky je dlouhá a nelehká cesta, která se musí, dle mého názoru, řešit komplexně. Nemůžeme očekávat, že například přijetím antidiskriminačního zákona veškerá diskriminace vymizí a bude po problémech, stejně tak nulté ročníky základních škol nezaručí všem romským dětem dosažení vyššího vzdělání ani jistotu budoucí práce. Většina problémů, se kterými se v současné době Romové v berounském regionu potýkají a nejen v něm, je provázána.

Aby řešení romské problematiky mělo někdy šanci skutečně uspět, je v první řadě zapotřebí znalostí. Znalostí o romské menšině jako takové, o jejich kultuře, historii, tradicích, i aktuálních problémech. Dále je nezbytné pokusit se upustit od předsudků a teprve po té se můžeme pustit do úprav metodik a zákonů, do plánování programů a nových projektů a přepisování školních osnov. Toto jsem měla možnost poznat, jak se říká, na vlastní kůži, při realizaci projektu Monitoring sociální situace romských žen v berounském regionu.

Abych na závěr uvedla konkrétní oblast, kde by se mělo začít s řešením romské problematiky, pak je z dlouhodobého hlediska pravděpodobně nejvýznamnější vzdělávání. Jak jsme si ukázali, vzdělání je cestou k získání zaměstnání, tedy finanční stability a otevírá člověku zcela jiné možnosti. A dále pak navrhovaná řešení, která již existují a úspěšně fungují, jako jsou pedagogičtí asistenti, přípravné ročníky, projekt romských mentorů aj., by se mely stát obecně uplatňovanou politikou a měly by se dočkat významného rozšíření.

ZÁVĚR

Tato diplomová práce si kladla za cíl představit jeden z mnoha projektů, které se každý rok za podpory různých grantů a různých organizací uskutečňují po celé České republice. Pro mne, jakožto autorku, byl tento projekt a potažmo nyní i psaní této práce velkou životní a profesní zkušeností.

Na závěr si dovolím krátké shrnutí celé práce. V této práci jsme po stručném definování základních pojmů blíže charakterizovali pojem, pro tuto diplomovou práci nejdůležitější a tím je diskriminace.

Následovalo představení projektu, jež byl zaměřen na romské ženy, realizovaného Občanskou poradnou Beroun.

V kapitole čtvrté, stěžejní, jsme dospěli již k představení výsledků projektu. Podrobněji jsme se zabývali problematikou nezaměstnanosti a s ní spojenými nástroji aktivní politiky zaměstnanosti, dále otázkou zadluženosti a kriminality a s tím související lichvou. Následovala problematika bydlení a k ní příslušící bytová politika a detailní seznámení s ubytovnou Výšiny, která je největší vyloučenou lokalitou tohoto regionu. Jako další problém romských žen, na který jsme se zaměřili, se ukázalo vzdělání, zdravotní stav a v neposlední řadě časté osobní útoky. Tato kapitola končí dvěma příklady dobré praxe, konkrétně krátkou podkapitolou o romském mentorovi a terénní sociální práci.

V páté kapitole se čtenář seznámil se dvěma diskuzemi, které proběhly po skončení projektu s významnými činiteli a zástupci Parlamentu České republiky, obcí i jednotlivých úřadů.

Šestá kapitola obsahuje tři ilustrativní kasuistiky.

Kapitola sedmá, tedy poslední, je pomyslným závěrečným zamyšlením se nad romskou otázkou jakožto celku, výslednými daty a dá se říci i pocity, které konkrétně ve mně osobně celý projekt zanechal..

Nedomnívám se, že bych návrhy v této práci plně pokryla veškerou problematiku Romských žen v monitorované oblasti. V této práci jsem si kladla za cíl navrhnout

určité smysluplné úhly pohledu. Jsem si také vědoma toho, že žádné ze jmenovaných návrhů řešení není samospasitelné a mnohé vyžadují další rozpracování.

Předkládané výsledky pocházejí z poměrně malého vzorku zkoumaných osob. Pro účel našeho výzkumu je považuji za dostatečné, reliabilní a především snadno a rychle aplikovatelné do praxe.

Literatura

BARŠA, P. *Politická teorie multikulturalismu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1999. 347 s. ISBN 80-85959-47-X

BOBEK, M., BOUČKOVÁ, P., KÚHN, Z. (ed.). *Rovnost a diskriminace*. Praha: C.H. Beck, 2007. 471 s. ISBN 978-80-7179-584-1

DOHNALOVÁ, M., MALINA, J. *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2006, s.71, 164-165, 194, 431, 589, 593 ISBN 80-7204-349-8

FREDMAN, S. *Antidiskriminační právo*. Praha: Multikulturní centrum Praha, 2007. 209 s. ISBN 978-80-254-1054-7

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s.115, 148, 495, 513, 565 ISBN 80-7178-303-X

HOFSTEDE, G. *Cultures and organizations: Software of the mind*. London: McGraw Hill, 1991. 279 s. ISBN 0-07-707474-2

JAKOUBEK, M., BUDILOVÁ, L. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2009. 359s. ISBN 978-80-7325-178-9

JEDLIČKA, R., KOŤA, J. *Aktuální problémy výchovy: Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*. Praha: KAROLINUM, 1998. 170s. ISBN 80-7184-555-8

KARABEC, Z., SCHEINOST, M. *Vybrané výsledky výzkumu IKSP v letech 2002 – 2004*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. 128s. ISBN 80-7338-041-2

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s.63, 179, 190-191, 217, 227 ISBN 80-7178-549-0

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál, 1998. 336s. ISBN 80-7178-226-2

NAVRÁTIL, P. a kol. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8

NEČAS, C. *Romové v České republice včera a dnes*. 4.vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 130 s. ISBN 80-7067-952-2

NEUMANNOVÁ, R., KYKALOVÁ, M. *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR*. Praha: Multikulturní centrum Praha, o.s., 2007. 86s. ISBN 978-80-239-9597-8

REJZEK, J. *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s.60, 105, 135, 603 ISBN 80-85927-85-3

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. Praha: Portál, 1998. 144s. ISBN 80-7178-250-5

ŠIMÍČKOVÁ, I., VAŠEČKA, I. a kol. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principal, 2005. 212s. ISBN 80-7364-009-0

ŠIŠKOVÁ, T. (ed.). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998.208s. ISBN 80-7178-285-8

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod : Z Iuridicta /online/. 4. 6. 2009 Dostupný z: <http://iuridictum.pecina.cz>

*Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky :
Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. /online/.*

15.5.2009 Dostupný z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Charta základních práv Evropské unie /online/. 2008. Dostupný z:

<http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040701>

Návrh zákona ze dne 24. dubna 2008 o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon).

/online/. 2008 Dostupný z:

<http://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/35544/30044>

Asociace občanských poraden. *Analýza projevů diskriminace v ČR z pohledu občanského poradenství /online/. 26. 8. 2009. Dostupný z :*

<http://www.obcanskeporadny.cz/content/blogcategory/19/43/>

Občanské sdružení Vzájemné soužití. *Projekty 2008 /online/. 2008. Dostupný z :*

<http://www.vzajemnesouziti.estranky.cz/stranka/projekty-2008>

Probační a mediační služba. *Romský mentor /online/. 2008. Dostupný z:*

http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=44

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA I.

Aplikace Eganova modelu na poradenskou intervenci:

I. fáze

V první fázi rozhovoru klient sdělí podrobně svůj problém, popíše jeho historii. Role poradce v této fázi je aktivního a empatického posluchače, který se snaží pochopit podstatu problému a pokládá dotazy tam, kde jsou informace o problému ze strany klienta nedostatečné. Poradce se snaží rekapitulovat informace, které mu klient poskytl, aby si ověřil, zda informace od něj správně pochopil a zda správně pochopil jeho požadavky.

II. fáze

Ve druhé fázi klient stanovuje spolu s poradcem reálné cíle, jichž chce za pomoci poradce dosáhnout. Důležité v této fázi je především reálnost cílů. Je kladen důraz na aktivitu a přání klienta, které jsou pro poradce prioritou.

III. fáze

Ve třetí fázi poradce spolu s klientem plánuje strategie, jak stanovených cílů dosáhnout. Důležité je, aby strategie k dosažení cílů odpovídala možnostem klienta. Poradce vede klienta správným směrem, poskytuje potřebné informace k řešení problému, snaží se o to, aby byl klient při plánu strategie aktivní.

IV. fáze

Poslední fází procesu je akce, kdy klient, ve většině případů už sám, řeší svůj problém. Snahou poradce je vybavit klienta takovými informacemi, aby byl schopen svůj problém řešit sám bez asistence poradce. V některých případech může poradce klienta doprovázet při jednáních týkajících se řešení problému, je-li to přáním klienta či není-li klient schopen tíženého výsledku dosáhnout bez pomoci poradce.

PŘÍLOHA II.

DOTAZNÍK – nevyplňovaly ho přímo respondentky samotné, nýbrž terénní pracovnice, kterým sloužil jakožto struktura rozhovoru s respondentkami.

Jméno:

Bydliště:

Věk:

Stav:

Počet dětí:

(jejich věk, vzdělání, současná situace – studium, ÚP, zaměstnání)

Nejvyšší dosažené vzdělání:

Další vzdělání (kurzy, workshopy, rekvalifikace):

Současné zaměstnání:

Bytová situace:

(typ ubytování, počet členů, nájemné, subjektivní hodnocení uspokojivosti, apod.)

Zdravotní stav:

Celková finanční situace:

(celk. příjmy versus výdaje celé rodiny – rámcově, nejde o přesná čísla a výše příjmů)

Návrhy na změnu (aneb, co jim chybí, co by chtěli jinak)

Setkali jste se osobně s diskriminací? Pokud ano, uveďte, prosím, konkrétní příklady.

PŘÍLOHA III – Logický rámec projektu -shrnutí cílů, činností a východisek projektu

	Logické kroky	Objektivně ověřitelné indikátory úspěchů	Zdroje a prostředky ověření	Východiska
Celkové cíle	Posílení propagace antidiskriminační politiky a prosazení práv daných Směrnicí o rasové rovnosti a Směrnicí o rovnosti v zaměstnání pro romské ženy v Berounském regionu.	Byl přijat návrh zákona O rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací. Statisticky zaměřená zpětná vazba ze strany klientek i zaměstnanců sociálních	Zákon O rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací. Zprávy terénních pracovníc, souhrnná monitorovací zpráva OP. Statisticky prac. úřadu.	
Specifický cíl	Zvýšení povědomí veřejnosti, ohrožených skupin, obecních a krajských úřadů, poskytovatelů služeb a zaměstnavatelů o diskriminaci a celkové sociální situaci romských žen v regionu Beroun.	O současně situaci Romů informováno 65 % občanů berounského regionu. Ve 2.-11. měsíci realizace navštíveno 70% romských rodin v regionu Beroun a bylo uspokojeno 270 klientů dotazů. MU Beroun dostal těsně před ukončením projektu 10 CD pro interní využití.	Statisticky zaměstnanosti Podací listky + zpětná vazba ze strany příslušných úřadů Novinové články Záznamový arch OP	Zájem ze strany Romů o poradensví a ochota při spolupráci na monitoringu.
Očekávané výsledky	1 Vytvořena Souhrnná monitorovací zpráva 2 Vytvořeny informační CD-ROMy 3 Provedeny návštěvy klientek a sběr dat 4 Sestaven kvalifikovaný realizační tým 5 Vytvořena přesná metodologie 6 Zajištění vybavení pro kancelář i terén 7 Medializace	Do 11. měsíce vytištěná 1 zpráva. Vytvořeno 200ks CD do 11. měsíce. 70% romských rodin bylo navštíveno. Do 2. měsíce zajištěno 9 členů týmu. Do 1. měsíce sestaven strategický plán. V příprav. fázi zajištěno všesměrové vybavení. V závěr. fázi vytištěno 500ks letáků.	Souhrnná monitorovací zpráva Informační CD-ROMy Dotazníky, záznamy z diktafonu Zápisy ze schůzek, prac. smlouvy Písemně vypracovaná metodologie Paragony, účtenky, apod. Novinové články, web počítačadlo	x Zajištění dostatku kvalifikovaných terénních X Realizace v požadovaném čase a očekávané kvalitě
Činnosti	1 Přípravná fáze (vybavení kanceláře, setavení prac. týmu, vytvoření analýzy potřeb a projektové dokumentace, úvodní seminář, interní hodnocení) 2 Řízení a realizace (vytvoření propagační letáky, poskytování poradensství, návštěvy romských žen, sběr dat od ter. pracovníků, zpracování dat, interní hodnocení) 3 Výstupy projektu (vypracování souhrnné mon. zprávy, vytvoření CD-ROMů, Interní hodnocení) 4 Medializace a šíření výstupů projektu 5 Ukončení projektu (závěrečný seminář, vytvoření závěrečné zprávy pro NROS, zadání auditu) 6 Administrativní činnost - v průběhu celého projektu	Realizační tým má 9 členů, byl řádně vyškolen v průběhu 2 měsíců, do 1. měsíce projektu vytvořen strategický plán, vybavena kancelář, zakoupen diktafon. Ve 2.-11. měsíci realizace navštíveno 70% romských rodin v regionu Beroun a uspokojeno 270 klientů dotazů. V průběhu 9.-11. měsíce realizace projektu zkompletovány veškeré získané i vytvořené dokumenty a záznamy, vytvořena monitorovací zpráva a 200ks Ve dvou místních periodikách a na webu OP Beroun prezentovány po skončení V závěrečné fázi projektu vytvořena závěrečná zpráva pro NROS a zadán audit.	Dohody o provedení práce, zápisy z porad, harmonogram semináře, zápisy z porad vedení, písemně vypracovaná metodologie, paragony a účtenky Záznamový arch OP Dotazníky, záznamy z diktafonu Projektová dokumentace Paragony a účtenky Projektová dokumentace, souhrnná monitorovací zpráva, informační CD-ROMy, zápisy z porad Novinové články, web počítačadlo, informační letáky Harmonogram semináře, prezenční listina, závěrečná zpráva, vyúčtování auditu Účetní dokumentace, doklady apod.	x Projekt ob stojí v konkurenci ostatních a bude vybrán k financování z programu x Získáme grant pro spolufinancování projektu

PŘÍLOHA IV – Ubytovna Výšiny, místo pro kočárky

PŘÍLOHA V - Ubytovna Výšiny

PŘÍLOHA VI – Ubytovna Výšiny, vstupní dveře

PŘÍLOHA VII - Ubytovna Výšiny, okno z chodby

PŘÍLOHA VIII – Ubytovna Výšiny, dvůr u ubytovny

Anotace: V této práci autorka předkládá výsledky ročního monitoringu, prováděného na respondentkách romského původu. Monitoring probíhal v berounském regionu formou polostrukturovaných rozhovorů.

Hlavním tématem předkládané práce je rozbor výstupů monitoringu. Mezi klíčová témata patří především nezaměstnanost, bytová problematika, vzdělanost, kriminalita a zadluženost. Značná část práce se zaměřuje na doporučení a možné způsoby řešení romské problematiky. V závěru práce autorka přiložila několik kasuistik a fotografií z terénu.

Klíčová slova: integrace, diskriminace, sociální poradenství, Rom, monitoring, Občanská poradna, aktivní politika

Abstract: In this work author submits results of one year monitoring executed on women of a gipsy origin. The monitoring took place in the Beroun region and is based on half-structured interviews.

The main theme of the submitted work is the analysis of the output of the monitoring. Among the key themes belong especially the unemployment, accomodation, scholarship, criminality and insolvency. Substantial part of the work is focused on recommendations and potential ways of solving of the gipsy problem. Author of the work included some casuistries and pictures of the culture at the end.

Key words: integration, discrimination, social consultancy, gipsy, monitoring, civil clinic, active politics

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora: Tereza Netopilíková

Studijní program: Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Sociální situace romských žen v berounském regionu

Počet stran bez příloh: 54

Celkový počet stran příloh:

Počet titulů české literatury a pramenů: 17

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 1

Počet internetových odkazů: 7

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jaroslav Kořa

Rok dokončení práce: 2009

Posudek vedoucího na diplomovou práci Terezy Netopilíkové: Sociální situace romských žen v berounském regionu (PVŠPS, 2009)

Autorka byla tvůrkyní projektu Monitoring sociální situace a případů diskriminace romských žen v okrese Beroun. a realizovala jej Občanská poradna Beroun od února roku 2007 do konce ledna 2008.

Autorka se v úvodu práce věnuje základní terminologii, včetně diskuse nad pojmem diskriminace, v níž ukazuje, jaké problémy se pod tímto označením skrývají. Poté popisuje zákonné normy, které diskriminaci vymezují právně - od Charty lidských práv, až po Směrnice Rady a připravovaný Antidiskriminační zákon. Třetí kapitola práce popisuje důvody motinorování situace romských žen v berounském okrese. Následně ukazuje důvody, které vedly romské ženy k tomu, že se obracely na poradnu. Autorka práce následně otevírá otázku nástrojů k odstranění nezaměstnanosti, kterou považuje u romské populace za velmi ohrožující. Poukazuje na bytové problémy, sociální ^{chudoby} chudoby, zadlužování, lichvu apod. Velkou pozornost autorka věnuje nevhodnému bydlení. Jako další faktor je popsáno nedostatečné vzdělání. Pozornost věnuje otázkám zdravotního stavu. Subkapitola je věnována i urážkám a napadání. Autorka následně píše o monitoringu a o diskusi v poslanecké sněmovně, (věnované romské problematice), které se zúčastnila právě za berounský okres.

Od 44. stránky jsou uváděny vybrané kasuistiky romských žen v berounském okrese. Tři uváděné kasuistiky byly vybrány jako ilustrační. Diplomová práce je doplněna přílohami.

Připomínky:

- práce by chvílemi měla mít lepší grafickou úpravu (v elektronické verzi, která by měla být identická s papírovou) je část odstavců odsazená, část nikoli...

- s. 14.: Respondentky se setkali...

- vybrané kasuistiky jsou sice stručné a výstižné, ale asi jich mělo být uvedeno více pro lepší dokreslení konkrétních situací, v nichž se romské ženy v berounském okrese ocitají...

Celkové hodnocení: z práce je patrné značné zaujetí pro otázky diskriminace, autorka se snaží realisticky a přesně popsat situaci romských žen v okrese, což se ukazuje z mnoha důvodů jako obtížný úkon. Odvolává se také na monitoring, který se vztahoval téměř ke všem ženám v okrese - a měl zjistit problémy, které hýbou touto skupinou obyvatel. Vzhledem k tomu, že text splňuje požadavky kladené na diplomové práce, doporučil jsem ji k obhajobě.

19.9. 2009

doc. PhDr. Jaroslav Kořáa

Diplomová práce studentky Bc. Terezy Netopilíkové (dále jen autorky) na téma Sociální situace romských žen v berounském regionu čítá 54 stran a 6 stran příloh. Autorka čerpala ze 17 titulů české literatury, 1 titulu zahraniční literatury a 7 internetových zdrojů.

Autorka si ve své práci pokládá jasný cíl, a to představit čtenáři práce projekt, který mapuje aktuální situaci a potřeby romských žen na Berounsku. Na tvorbě, zpracování, realizaci a navrhování způsobů řešení se velkou měrou podílela sama autorka diplomové práce (sloveso *podílela* znižuji z důvodu týmové práce s romskými terénními pracovníci), dalo by se tedy říci, že se jedná o její (pravděpodobně prvorozené?) „dítě“, jehož popis a charakteristiku nyní dává širší, i neberounské veřejnosti, na vědomí. Autorka spolu s renomovanými autory, jež poctivě cituje, potvrzuje v rámci své monitorovací studie fakt, že k nejvýraznějším problémům, se kterými se romské ženy na Berounsku potýkají, patří sociální událost ve formě nezaměstnanosti, dále zaduženost a kriminalita, problematika související s nekvalitním bydlením a bytovou politikou, v neposlední řadě velkou starostí zůstává často skloňovaný jev nízké vzdělanosti, nedobrého zdravotního stavu romské populace a vyššího výskytu předsudků majoritní populace, které se mimo jiné projevují osobním útokem a nadávkami.

O romské tématice bylo napsáno již mnoho, proto velmi oceňuji neotřelý způsob, jakým autorka ke zpracování tématu přistoupila. Považuji za přednost práce fakt, že autorka teoretické poznatky načerpané studiem doplňuje vlastními praktickými zkušenostmi a cílevědomou soustavnou prací, které načerpala při osobním kontaktu s cílovou skupinou (romské ženy a jejich styl života, hodnoty, představy, očekávání, zážitky apod.). Autorka pracuje s tématem do hloubky, staví text na pevných odborných základech, v kombinaci s citem pro danou problematiku a zmíněnými četnými zkušenostmi z terénu zvaném Berounsko .

Magisterská práce je čtivá, stylisticky správná (pár překlepů by se našlo, ale ne tolik, aby se nedaly svézt na tiskařského šotka), text je přehledný a jednotný, grafická forma příjemná. Z větší části má práce popisný charakter, který považuji za velký přínos ve smyslu aplikace teorie znalostí o romské populaci do praxe, která se jeví smysluplně a užitečně, dokážu-li to takto na dálku na základě písmenek posoudit. Velmi zajímavé jsou tři kazuistické studie, které vhodně doplňují teoretickou část a dotváří tak celkový obraz práce s klientelou, která je hlavním objektem diplomové práce.

Závěr:

Autorce se v diplomové práci výtečně povedlo zvolenou problematiku uceleně popsat a navíc propojit s jejími bohatými zkušenostmi z praxe. Diplomová práce splňuje veškeré požadavky na ni kladené. Práce může (a věřím, že bude) sloužit zájemcům o výše zmíněnou oblast, tedy studentům, učitelům, a to třeba jako průvodní manuál, zahrnující podstatné a zároveň výstižné informace, tedy jakýsi odborný manuál charakterizující již existující poznatky o romské kultuře v praxi v konkrétním regionu. Věřím, že tato práce nebude zabírat místo v knihovně školy, ale naopak bude kvalitním vzorem pro potenciální pisatele jak bakalářských, tak i magisterských prací.

V Praze, 21. 9. 2007

Mgr. Miluše Baginská

